

Kršćanstvo i New Age: slučaj internetskih portala

Grakalić-Rački, Greta

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:146340>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-02-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U RIJECI

Odsjek za kulturalne studije: Interdisciplinarne teorije kulture

Greta Grakalić Rački

Kršćanstvo i *New Age*: slučaj internetskih portala

Rijeka, 2016.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U RIJECI

Odsjek za kulturalne studije: Interdisciplinarne teorije kulture

Greta Grakalić Rački

Kršćanstvo i *New Age*: slučaj internetskih portala

Mentorica: dr. sc. Katarina Peović Vuković

Rijeka, 2016.

Kazalo:

1. UVOD	4
2. POLAZIŠTA	7
3. POSTMODERNA: <i>ENDIZAM</i> I SMRT BOGA	16
4. DUHOVNOSTI NOVOG DOBA: <i>NEW AGE</i>	25
5. KRŠĆANSTVO I <i>NEW AGE</i>: SLUČAJ INTERNETSKIH PORTALA	39
5.1 Praktična duhovnost <i>New Agea</i> : slučaj portala Glas Koncila	41
5.2 <i>New Age</i> i popularna kultura: <i>Zvezdani ratovi</i> na portalu Bitno	48
5.3 Izvrtnje kršćanske doktrine: portal Hrvatski areopag i Aleister Crowley	58
6. ZAKLJUČAK	64
7. Bibliografija	67
8. Izvori	70

1. UVOD

Predstojeći rad istražiti će problematiku odnosa kršćanstva i takozvanih 'novih duhovnosti' ili '*New Agea*' kroz analizu internetskih portala. Na prostoru poslijeratne Hrvatske, kršćanstvo je, točnije katoličanstvo, najrasprostranjenija religija – prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine, većina je žitelja (njih čak 3.697.143, što čini otprilike 86% sveukupnog pučanstva) izjavila svoju pripadnost rimokatoličkoj denominaciji.¹ Budući da je kršćanstvo, o čemu nedvosmisleno svjedoče navedene brojke, dominantna religija i vjerski svjetonazor u Hrvatskoj, nećemo ga pobliže teorijski definirati, niti se baviti njegovim porijeklom i ideologijom – uzimamo zdravo za gotovo da je većina činjenica o njemu poznata samim time što prebivamo na ovim prostorima, u danoj kulturi. Teorijski dio rada će se, umjesto toga, fokusirati na pokušaj definiranja *New Agea*, još uvijek prilično nejasnog koncepta koji se odnosi na suvremenu, postmodernu duhovnost. Tako ga niti navedeni popis stanovništva eksplicitno ne navodi – iako odjeke onoga što bi mogao obuhvaćati pronalazimo u kategorijama 'istočne religije' (2,550 stanovnika), te 'ostale religije, pokreti i svjetonazori' (2,555 stanovnika). Također, eklektična priroda *New Agea* omogućava kombiniranje više vjerskih praksi proizašlih iz raznih, često i kontradiktornih religijskih tradicija, stoga nije *apriori* isključena mogućnost da pojedine osobe koje se izjašnjavaju kao kršćani nisu istovremeno i sljedbenice novih duhovnosti.

Na prvi pogled se ipak čini da je *New Age* u Hrvatskoj poprilično marginalna vjerska skupina s relativno malim brojem sljedbenika. Međutim, na internetskim portalima s ovih prostora uviđamo sveprisutan antagonizam između pobornika novih duhovnosti i kršćanskih vjernika, što se prvenstveno odnosi na portale koji dolaze iz katoličkog miljea. Oni će biti i predmetom moje analize. Tekstovi i rasprave koje ovdje pronalazimo često imaju izrazito apologetski karakter. Katoličanstvo je defenzivno prema svojoj – još uvijek – privilegiranoj poziciji, a u novoj duhovnosti vidi ozbiljnu prijetnju. S druge pak strane, malo koji portal s ovih prostora donosi *New Age* perspektivu korisnu za ovu raspravu – izdvajam jedino

¹ Statističke podatke vezane uz religijsku pripadnost stanovnika Hrvatske moguće je pogledati na stranici Državnog zavoda za statistiku:

http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_12/H01_01_12.html

ISKCON, portal koji okuplja sljedbenike Krišne,² te Alternativa informacije³ koji razne teme, poput zdravlja, financija, čak i uređenja prostora, 'provlači' kroz prizmu duhovnosti. Ovdje međutim, nasuprot zaoštrenoj situaciji na katoličkim portalima, ne pronalazimo stavove sljedbenika *New Agea* o kršćanstvu, iako možemo naići na članke koji crpe inspiraciju iz kršćanske tradicije (poput onih o anđelima ili značenju molitve).

Čitav predstojeći rad podijeljen je u dva velika dijela. Prvi dio isključivo je teoretski: u poglavlju „Postmoderna: *endizam* i smrt Boga“ bavimo se trenutnim periodom postmoderne, koji zbog svoje pluralne, fragmentirane i eklektične prirode u potpunosti odgovara pojavi i karakteru *New Age* religioznosti. Iako ju primarno vežemo uz globalna društva zemalja Prvog svijeta, držim da se postmoderne tendencije javljaju i na našim prostorima u tranzicijskom razdoblju poslije Domovinskoga rata. Hrvatsko je društvo sada duboko polarizirano. Svjedočimo istovremeno oporavku Crkve, djelomično prigušene za vrijeme socijalizma koji je propagirao ateizam, ali i prisvajanju mnogih obrazaca zapadne kulture skup s mentalitetom svojstvenim SAD-u i Zapadnoj Europi, među kojima svakako valja izdvojiti i *New Age*. Sam nastanak *New Agea*, nadalje, povezujemo s općim filozofskim i emotivnim stanjem do kojeg dolazi u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, a objedinjen je konceptom *endizma*. Apokaliptičnost ovog termina upućuje nas na autore poput Fukuyame i Bella koji su se bavili krajem povijesti, odnosno ideologije. Također, sada dolazi i do konačne smrti Boga koju je navijestio još Nietzsche u devetnaestom stoljeću. *New Age*, kako mu i ime govori, naviješta 'novo doba', obećani raj koji nalazimo u eshatološkoj punini vremena na kraju povijesti i padu institucionalne religije koja je gušila čovjekovu autentičnu duhovnost. Poglavlje „Duhovnosti novog doba: *New Age*“ koje potom slijedi, konkretnije se bavi samim sadržajem novih duhovnosti koje nalazimo u današnjem postmodernom svijetu.

Budući da je dio suvremenih demokratskih procesa postalo aktivno korištenje novih medija, za istraživanje sam odabrala internetske portale kao mjerodavno mjesto reprezentacije ideološkog sukoba kršćanstva i novih duhovnosti. Internet je moćan medij za širenje ideja – na području Hrvatske nedavne ga je 2014. godine posjedovalo čak 68% kućanstava.⁴

² <http://portal.iskcon.hr/>

³ <http://alternativainformacije.com/>

⁴ Državni zavod za statistiku napravio je tada izvještaj o korištenju informacijskih i komunikacijskih tehnologija u hrvatskim kućanstvima: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/02-03-02_01_2014.htm

Tehnologija i novi mediji rapidno postaju sve važniji faktor u oblikovanju društvenog konteksta. Naglasimo i da uloga medija nipošto nije pasivna – oni nisu samo puki prenositelji nekog događaja ili ideje (u ovome slučaju nekompatibilnosti kršćanstva s *New Ageom*), već aktivno proizvode i kreiraju društvenu zbilju.

Drugi dio rada analiza je konkretnih sadržaja s katoličkih portala koji otkrivaju stav kršćana prema *New Ageu*. Mi ćemo se fokusirati na tri sljedeća primjera, koji će biti okosnice tri različite studije slučaja: 1) portal Glasa Koncila sadrži rubriku 'pitali ste...' gdje možemo vidjeti neke od stvarnih, životnih dvojbi vjernika iz prve ruke. Izdvajam pismo čitatelja koji se pita „protivi li se Transcendentalna meditacija našoj vjeri?“; ono će nam biti polazišna točka pri istraživanju religijskih praksi novih duhovnosti koje su različite od onih kršćanskih, četo stoga dobivajući pridjev 'protu-katoličke'. 2) Na portalu Bitno nalazimo recenziju Danka Kovačevića „Kršćanski pogled na *Zvezdane ratove*“. Radi se o prikazu od tri dijela u kojem se analizira paralelni univerzum *Zvezdanih ratova*, koji je, zamjećuje autor, nadahnut *New Age* ideologijom. Ova studija slučaja baviti će se prisustvom *New Age* ideologije u popularnoj kulturi. 3) Posljednji dio studije posvećen je članku o Aleisteru Crowleyu, engleskom književniku koji se povezuje s počecima sotonizma u Europi. Članak nalazimo na portalu Hrvatski areopag, nama važan jer je gotovo isključivo posvećen borbi protiv novih duhovnosti. Na osnovu ovog članka promatrati ćemo aspekte *New Agea* koji crpe nadahnuće iz kršćanstva.

2. POLAZIŠTA

Za početak ćemo napraviti pregled autora koji su se u Hrvatskoj već bavili temom *New Agea*, što će nam pomoći da pojasnimo zašto je ovo pitanje kulturološki relevantno u našem specifičnom povijesnom i društvenom kontekstu. U Hrvatskoj se proteklih desetljeća, u tranzicijskom razdoblju nakon Domovinskog rata, o novim duhovnostima uglavnom pisalo iz perspektive katoličke teologije. Početkom novog milenija, riječki nadbiskup Ivan Devčić, teolog i filozof, piše rad „Religijsko stanje svijeta na kraju drugog tisućljeća“⁵ u kojem daje prikaz vjerskog života u suvremenosti. Današnjica je ambivalentna prema religiji, drži autor: svjedočimo istovremeno njezinoj smrti, ali i revitalizaciji. Unutar suvremenog globalnog društva javlja se niz novih duhovnosti. Ovaj autor drži ih nekompetentnima jer sadrže niz ideoloških i fundamentalističkih elemenata, a uz to su i otvorena prema gnozi – stoga je *New Age* u suštini jedna parareligijska pojava u suprotnosti s kršćanskom istinom.

Značajan intelektualni doprinos prosudbi *New Agea* iz katoličke perspektive dao je Mijo Nikić – teolog, filozof i psiholog koji je i doktorirao baveći se temom slike boga u novim religijskim pokretima. Od njegovih brojnih djela stoga izdvajam knjige *Slika Boga u vjerskim sljedbama i novim religijskim pokretima*,⁶ te *Krive i prave slike Boga*.⁷ S padom komunističkog režima u Hrvatskoj dolazi do perioda veće vjerske slobode, drži autor. Nove duhovnosti koje se sada javljaju stvaraju i nove slike Boga, od kojih su neke izrazito problematične. Nikića naročito zanima situacija mladih ljudi, stoga u članku "Suvremena duhovnost mladih između tradicije i nove religioznosti"⁸ zaključuje kako je *New Age* vrlo

⁵ Ivan Devčić: "Religijsko stanje svijeta na kraju drugog tisućljeća", *Diacovensia: teološki prikazi* 8/1 (2000). Od istog autora navodim i sljedeću knjigu: Ivan Devčić: *Pred Bogom blizim i dalekim: filozofija o religiji* (Zagreb: Filozofsko teološki institut Družbe Isusove, 2010). Knjiga sadrži jedanaest religijsko-filozofskih rasprava o Bogu; one o ontološkoj istini u religijama iscrpno se bave problematikom novih duhovnosti.

⁶ Mijo Nikić: *Slika Boga u novim sljedbama i novim religijskim pokretima* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2010)

⁷ Mijo Nikić: *Krive i prave slike Boga* (Zagreb: Zaklada Biskup Josip Lang, 2006). U knjizi autor iznosi deset pravih i deset krivih slika Boga.

⁸ Mijo Nikić: "Suvremena duhovnost mladih između tradicije i nove religioznosti", *Diacovensia: teološki prikazi* 16/1-2 (2009)

privlačan mladeži, premda je u sukobu s tradicionalnim kršćanstvom. Za takvu situaciju autor krivi današnje sekularno društvo, ali i pasivnost tradicionalnih kršćanskih zajednica.

U radu "Isus Krist – donositelj vode žive",⁹ Nikić eksplicira istoimeni dokument Katoličke Crkve gdje se iznosi njezin službeni stav spram *New Agea*, stoga ga je neobično važno spomenuti. Dokument je objavljen 2003. godine kao plod suradnje Papinskog vijeća za kulturu i Papinskog vijeća za međureligijski dijalog.¹⁰ Nove duhovnosti nespojive su s kršćanstvom, opći je zaključak dekreta. Slična je konkluzija i djela *Diktatura relativizma: zbornik radova znanstvenog simpozija, održanog u Zagrebu 16. lipnja 2007*,¹¹ čiji je Nikić urednik. Znanstvenih simpozija o novim duhovnostima održanih proteklih desetljeća na inicijativu katoličkih teologa u Hrvatskoj nije manjkalo. Spomenimo zato i sljedeće djelo: *Novi religiozni pokreti: zbornik radova sa znanstvenog simpozija Filozofsko-teološkog instituta i Filozofskog fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu o novim religioznim pokretima, održanog 15. i 16. studenog 1996. u Zagrebu*.¹² U njemu su objedinjeni neki aspekti pokreta koji se tek počeo javljati u poslijeratnoj Hrvatskoj. Godinu dana kasnije izlazi i *Reinkarnacija i/ili Uskrsnuće: zbornik radova znanstvenog interdisciplinarnog simpozija Filozofskog fakulteta Družbe Isusove, Filozofsko-teološkog instituta D. I. u Zagrebu i Teološkog fakulteta Sveučilišta u Innsbrucku o reinkarnaciji i/ili uskrsnuću, održanog 21. i 22. studenoga 1997. u Zagrebu*.¹³ Vjerovanje u reinkarnaciju pronalazi sve više pobornika na Zapadu – čak i među

⁹ Mijo Nikić: "Isus Krist – donositelj vode žive. Kršćansko promišljanje o New Ageu", *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 58/3 (2003)

¹⁰ Cijeli tekst dokumenta "Isus Krist – donositelj vode žive" moguće je pronaći na sljedećoj mrežnoj lokaciji:
http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/interelg/documents/rc_pc_interelg_doc_20030203_new-age_en.html.

¹¹ Mijo Nikić, Kata Lamešić: *Diktatura relativizma: zbornik radova znanstvenog simpozija, održanog u Zagrebu 16. lipnja 2007* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2009)

¹² Mijo Nikić: *Novi religiozni pokreti: zbornik radova sa znanstvenog simpozija Filozofsko-teološkog instituta i Filozofskog fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu o novim religijskim pokretima, održanog 15. i 16. studenog 1996. u Zagrebu* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1997)

¹³ Mijo Nikić: *Reinkarnacija i/ili Uskrsnuće: zbornik radova znanstvenog interdisciplinarnog simpozija Filozofskog fakulteta Družbe Isusove, Filozofsko-teološkog instituta D. I. U Zagrebu i Teološkog fakulteta Sveučilišta u Innsbrucku o reinkarnaciji i/ili uskrsnuću, održanog 21. i 22. studenoga 1997. u Zagrebu* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1998)

katolicima, čime je kršćanska duhovnost nemalo poljuljana. Od recentnijih zbornika spomenimo sljedeći: *Crkva i medicina pred izazovom alternativnih iscjeliteljskih tehnika: zbornik radova interdisciplinarnog znanstvenog simpozija, Zagreb, 13.-15. studenoga, 2009*,¹⁴ gdje se nalaze brojni prilozi liječnika, teologa, filozofa, fizičara, indologa, pravnika, ali i predstavnika alternativne medicine.

Od velikih autora koji se bave problematikom *New Agea*, svakako valja izdvojiti Josipa Blaževića, doktora fundamentalne teologije i ravnatelja centra Hrvatski areopag. Portal ovog centra, uvelike posvećenog kršćanskoj prosudbi novih duhovnosti, biti će kasnije bitan dio naše analize. U djelu *New Age i kršćanstvo: enciklopedijski priručnik*,¹⁵ Blažević upozorava na zablude *New Agea* i neprihvatljivosti te duhovnosti za kršćane. Kod ovog autora kritika se često usmjerava na popularnu, neo-pogansku pobožnost, koja je dio alternativnih duhovnosti današnjice, iako je neki autori ne poistovjećuju s *New Ageom*.¹⁶ Primjerice, u knjizi *Horoskop – astrologija i vidovnjaci*,¹⁷ autor kritizira astrologiju nazivajući je praznovjerjem, dok u djelu *Halloween – poganstvo staro i novo*,¹⁸ osuđuje ovaj globalni praznik koji želi, smatra autor, zamijeniti katolički blagdan Svih Svetih. Za kršćanstvo su izazov i suvremeni samoprovani mesije, stoga Blažević piše djelo *Sai Baba i/ili Isus Krist*¹⁹ u kojem daje teološku prosudbu Sai Babe nasuprot Isusu Kristu.

¹⁴ Josip Blažević: *Crkva i medicina pred izazovom alternativnih iscjeliteljskih tehnika: zbornik radova interdisciplinarnog znanstvenog simpozija, Zagreb, 13.-15. studenoga, 2009*. (Zagreb: Veritas, 2015)

¹⁵ Josip Blažević: *New Age i kršćanstvo: enciklopedijski priručnik* (Split: Verbum, 2014)

¹⁶ Takvu perspektivu pronalazimo, primjerice, kod Partridgea u sljedećoj knjizi: Christopher Partridge: *The Re-Enchantment of the West Volume 1: Alternative Spiritualities, Sacralization, Popular Culture, and Occulture* (London: T&T Clark International, 2004)

¹⁷ Josip Blažević: *Horoskop – astrologija i vidovnjaci* (Zagreb: Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, 2015). Astrologija je za kršćanstvo neprihvatljiva jer zastupa vrstu determinizma po kojemu je čovjek u rukama izvanjskih sila što je u sukobu s kršćanskim naukom o slobodnoj volji.

¹⁸ Josip Blažević: *Halloween – poganstvo staro i novo* (Zagreb: Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, 2011)

¹⁹ Josip Blažević: *Sai Baba i/ili Isus Krist* (Zagreb: Teovizija, 2009)

Nova duhovnost drugačija je od kršćanstva i po religijskim praksama, koje su često posuđene iz istočnih religija. U knjizi *Joga i kršćanstvo*,²⁰ Blažević zamjećuje kako danas mnogi drže da je *yoga* samo gimnastika koja ne pripada niti jednoj religiji – s čime se autor izričito ne slaže, objašnjavajući ponajprije porijeklo *yoge*, a onda iznoseći i kritiku iste. S obzirom na ovo, valja navesti i članak „Antropološka osnova nekih alternativnih iscjeliteljskih tehnika u interkulturalnom kontekstu“²¹ u kojem Blažević analizira pojmove 'osoba' i 'čakra', temelje različitih antropologija i kultura. Ideja čakri, smatra autor, pri prijelazu u Zapadnu misao doživljavaju značajnu transformaciju i inverziju. Antropologija na bazi čakri postaje na Zapadu baza za brojne iscjeliteljske tehnike, ali iza kojih, međutim, stoji 'pseudo-tantrička soteriologija'.

Stanko Bašić naredni je autor koji se na ovim prostorima intenzivno bavio *New Ageom*. U knjigama *Kršćanstvo i New Age: kritički prinosi*²² i *Era Vodenjaka – izazov za kršćanstvo*²³ ponajprije objašnjava pojavu i sadržaj novih duhovnosti, a zatim, baš kao i prethodni autori, zaključuje da su ideje ovoga pokreta protivne kršćanstvu. Autor je u prvom redu zabrinut zbog izvrtanja kršćanske nauke, napose klasične kristologije – *New Age* je skloniji vidjeti Isusa kao 'božansku iskru', 'univerzalnog učitelja' ili 'proroka', a ne kao Božjeg sina. Upozorava na činjenicu da među pristašama *New Agea* ima i katolika – disperzivan i neinstitucionalan karakter novih duhovnosti dopušta razne kombinacije. Još autora naglašava upliv novih duhovnosti u dosada netaknutu kršćansku domenu. Vladimir Lončarević u radu "Akvarijanstvo i okultizam kao znakovi vremena"²⁴ konstatira da je okultno i parapsihologijsko postepeno preplavilo i hrvatski prostor. *New Age* je neznanstven, kvaziznanstven, pseudoreligijski i okultan, odrješito zaključuje autor. Posebno se štetnim opisuje manipuliranje Biblijom; pojavljuju se, naime, nove interpretacije koje navodno

²⁰ Josip Blažević: *Joga i kršćanstvo* (Zagreb, Verbum, 2009). Istom temom bavi se i sljedeći članak: Mijo Nikić: „Joga i kršćanstvo“, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 59/1 (2004)

²¹ Josip Blažević: „Antropološka osnova nekih alternativnih iscjeliteljskih tehnika u interkulturalnom kontekstu“, *Bogoslovna smotra* 81/2 (2011)

²² Stanko Bašić: *Kršćanstvo i New Age: kritički prinosi* (Zagreb: Balans centar za logopedagogiju i biblioterapiju, 2015)

²³ Stanko Bašić: *Era Vodenjaka – izazov za kršćanstvo* (Zagreb: Teovizija, 2001)

²⁴ Vladimir Lončarević: "Akvarijanstvo i okultizam kao znakovi vremena", *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 44/5 (1989)

potvrđuju vjerovanje u reinkarnaciju, Kristovu gnostičnost, dvospolnost Boga, svemirske module, početak novog doba i slično. Stoga apelira na teologe da nedvosmisleno, razumljivo i autoritativno progovore o novonastaloj situaciji, više i češće nego do sad.

Stanko Jambrek dolazi iz evangeličkih krugova, a djeluje kao akademski dekan Biblijskog instituta. U knjizi *New Age i kršćanstvo*²⁵ tvrdi da *New Age* želi postati globalna, sveobuhvatna duhovnost. Zadatak je kršćanstva prihvatiti taj izazov. Međutim, kritika novih duhovnosti nije sama po sebi dovoljna – kršćanstvo se mora osuvremeniti i ponovno približiti ljudima. Jedino, naime, biblijsko i kršćansko učenje mogu dati pravi odgovor na važna duhovna pitanja. U knjizi *Kršćanstvo i New Age duhovnosti: sličnosti i suprotnosti*,²⁶ Jambrek također izražava zabrinutost zbog duhovnog stanja Hrvata. Još jednom ponavlja da postoje nepremostive razlike između *New Agea* i kršćanstva. U knjizi stoga također iznosi i svjedočanstva osoba koje su bile aktivno uključene u *New Age* pokret, ali su se preobratile i započele plodonosan kršćanski život.

Kod nas se pisalo još radova na temu *New Agea*, katkada i iz drugih perspektiva osim one teološke. Ipak, nama su zanimljivi baš autori poput gore navedenih, koji nove duhovnosti suprotstavljaju kršćanstvu (prema kojemu većina i osjeća pripadnost), budući da ćemo se i baviti reprezentacijom tog konkretnog ideološkog sukoba. Navedeni radovi, koji niču na ovim prostorima od devedesetih godina nadalje, slažu se po pitanju neprihvatljivosti *New Agea* za kršćanske vjernike. Napada se eklektičnost novih duhovnosti, odnosno njihova tendencija da kombiniraju razne svjetonazore poput znanstvenog, psihološkog i/ili religijskog. Iz ovog razloga pobornika *New Agea* ima i među samim vjernicima. Zanimljivo je da *New Age* katkada ulazi i u kršćansku domenu te na drugačiji način od tradicionalne teologije interpretira osobu Isusa Krista ili Bibliju. Ovdje se kršćanski svjetonazor vjerojatno osjeća posebno ugroženim. Odgovor, točnije obranu kršćanstva od nekih segmenata novih duhovnosti mogli smo vidjeti u nabrojenim radovima – slični argumenti često će se preslikavati i na diskusije koje ćemo pronaći na internetskim portalima. Prilikom analize, moram napomenuti, neće nam biti cilj zauzeti neku od pozicija – kršćansku ili pak onu novih duhovnosti – već, koliko god je to moguće, želimo objektivno oslikati novonastali ideološko-

²⁵ Stanko Jambrek: *New Age i kršćanstvo* (Zaprešić: Matica hrvatska, 1997)

²⁶ Stanko Jambrek: *Kršćanstvo i New Age duhovnosti: sličnosti i suprotnosti* (Zagreb, Bogoslovni institut, 2005)

religijski sukob koji se javlja u tranzicijskoj Hrvatskoj. On je, smatram, dio atmosfere koja se javlja u našoj kulturi koja istovremeno nastoji aproprirati zapadno nasljeđe kasnog kapitalizma i obraniti se od njegovih utjecaja čuvanjem tradicije i nacionalnog identiteta.

Prilikom pisanja predstojećeg rada koristit ću, kako sam i najavila, portale s područja Hrvatske koji su uglavnom namijenjeni okupljanju vjernika u *cyber*-prostoru. Kršćanski su portali, dakle, primarni izvor koji ću koristiti kako bih potkrijepila teorijski dio rada. Neki od njih sadrže forume gdje se posjetitelji dopisuju o raznim temama vezanim uz religiju, dok drugi nude kolumne, članke ili rubrike s pitanjima vjernika na koje odgovaraju svećenici ili druge relevantne osobe iz Crkvenog života. Primjerice, portal Putevi milosti²⁷ naglašava internet kao idealno sredstvo za širenje evanđelja. Osnovala ga je grupa laika koja se i upoznala virtualno, prilikom suradnje na kršćanskim forumima. Portal je kršćanski, pretežno katolički, ali propagira otvorenost prema drugim vjerama. Sadrži forum koji poziva korisnike da u konstruktivnoj raspravi obogate jedni druge, bez vrijeđanja, pozivanja na odgovornost ili omalovažavanja. Naredni internetski portal, Alfa i Omega,²⁸ nema konkretne misije, već samo izražava dobrodošlicu svima koji žele sudjelovati u razgovoru o raznim duhovnim temama na njihovom, vrlo aktivnom forumu.

Od kršćanski internetskih portala na našim prostorima navesti ćemo i Kršćanstvo,²⁹ koji je stvoren kako bi se promicale biblijske vrijednosti. Biblija se smatra jednim autoritetom koji može promijeniti ljudski život, bez obzira na okolnosti, kulturu ili svjetonazor. Ova stranica ima evanđeosko, odnosno protestantsko zaleđe. Iz reformirane kršćanske zajednice dolazi i portal Kršćanstvo danas,³⁰ koji zauzima medijski prostor za Kraljevstvo Božje, kako stoji u njegovu opisu. Pokrenuli su ga vjernici lokalne crkve K. C. Riječ Života – Dubrovnik. Još jedan portal kojeg su pokrenuli laici je DUHOS,³¹ što je zapravo kratica za 'duhovnost osječkih studenata'. Portal je namijenjen unošenju duhovnosti na Osječko sveučilište pomoću promicanja vjere i znanja koji bi se odnosili na razne aspekte studentskog i svakodnevnog života.

²⁷ <http://www.putevimilosti.com/>

²⁸ <http://alfaiomegaduhovniforum.forums-free.com/>

²⁹ <http://krscanstvo.net/>

³⁰ <http://www.krscanstvodanas.com/>

³¹ <http://duhos.com/>

Budući da smo sada spomenuli portale reformiranih zajednica, valjalo bi spomenuti i one pravoslavne, kako bi obuhvatili sve tri kršćanske denominacije koje egzistiraju na području Hrvatske. Čini se, međutim, da su pravoslavni portali u velikoj manjini – stoga spominjem jedino portal Hrvatske pravoslavne zajednice,³² s aktualnostima iz pravoslavnog vjerskog života u Hrvatskoj. Na portalu se mogu pronaći i informacije o specifičnostima pravoslavlja, poput štovanja ikona te povijesnih korijena i razvoja pravoslavlja u Hrvatskoj.

Portal Katolik³³ plod je apologetskog entuzijazma nekolicine praktičnih vjernika koji su uvidjeli da je katoličanstvo danas napadnuto s raznih strana, stoga žele pružiti odgovor onima koji negiraju vrijednost njihove vjere. Naglašavaju da je internet posve slobodan medij, namijenjen svima, te je prema tome srodan Katoličkoj Crkvi koja je univerzalna i sveopća, namijenjena svim ljudima, svih vremena. Administratori portala imaju u vidu mnoštvo religijskih uvjerenja koja postoje na svijetu. Cilj im je ukazati na neautentičnost nekih vjerovanja, te poučiti, opomenuti, potaknuti i ohrabriti posjetitelje.

Laudato³⁴ je blizak po svojem sadržaju *news* portalima, ali se fokusira na 'dobre' vijesti. Ovaj portal okuplja zajednicu čitatelja koji priželjkuju bolji svijet, te donosi široku lepezu informacija posebno se osvrćući na obitelj, unaprjeđenje kvalitete življenja, te promicanje duhovnih, moralnih i nacionalnih vrednota. Na portalu je moguće pohađati i on-line vjeronauk u kojem svećenici odgovaraju na temeljna vjerska pitanja. Valja sada spomenuti i portal Bitno,³⁵ koji je također neka vrsta kršćanskog *news* portala, a želi biti internetsko izвориšte aktualnih informacija, značajnih tema i zanimljivih priloga. Navesti ćemo i portal Novi život,³⁶ kršćanski portal sa vijestima i aktualnostima religijske tematike, svakodnevnog života, međuljudskih odnosa i zdravlja.

Slijedi nam portal Glas Koncila³⁷ koji je zasigurno jedan od najrenomiranijih na ovim prostorima, zahvaljujući popularnosti istoimenih katoličkih novina. Ovaj tjednik počeo je izlaziti još 1962. godine i od tada uživa veliki ugled među katoličkim vjernicima. Izvještava o

³² <http://www.hrvatskipravoslavci.com/>

³³ <http://www.katolik.hr/>

³⁴ <http://www.laudato.hr/Naslovnica.aspx>

³⁵ <https://www.bitno.net/>

³⁶ <http://www.novizivot.net/>

³⁷ <http://www.glas-koncila.hr/portal.html>

dogadajima u Crkvi i društvu, nastojeći sve teme prikazati iz perspektive etike, kršćanskog morala i katoličkog društvenog nauka. U komunističkom razdoblju Glas Koncila pratio je razvoj ateističke misli, suprotstavljajući se ateizaciji društva. Kasnije se odupirao velikosrpskoj propagandi braneći hrvatski narod i Crkvu. Sada, u demokratskoj Hrvatskoj, sve više se otvara aktualnim temama društvenog života. Bitan dio demokratskih procesa zasigurno je i pokretanje internetskog portala koji je vrlo aktivan. Još jedan kršćanski portal proizašao je iz tiskanih novina – Veritas,³⁸ nekadašnji mjesečnik „Glasnik sv. Antuna Padovanskog“ pokrenut 1962. godine. List je od samog osnivanja nastojao informirati pučanstvo i poučiti ga u vjeri, te formirati savjest pojedinca u skladu s kršćanskim vrijednostima. Još od 1999. godine „Veritas“ je dostupan u elektroničkom obliku. Elektronički oblik mjesečnika veoma je bitan dio sveobuhvatnog duhovnog bogaćenja onih koji se služe internetskim medijem, naglašeno je.

Kršćanski portal Vjera i djela,³⁹ portal je katoličkih teologa kojeg uređuju teolozi svih provenijencija, od studenata do sveučilišnih profesora. Na njemu iznose vlastita promišljanja o crkvenoj i društvenoj zbilji. Objavljuju se prije svega istraživanja s područja teologije, ali i neki tekstovi koji nisu usko vezani uz teologiju. Cilj portala je povezati duhovnu razinu s intelektualnom. Na njemu se njeguju različitosti i sloboda izražavanja, što znači da svaki autor može iznositi svoja osobna promišljanja, bez obzira na to što ista mogu biti kontradiktorna stavovima drugih autora ili uredništva. Njemu srodan je i portal Udruga katoličkih intelektualaca⁴⁰ koji okuplja mislioce kršćanskog svjetonazora. Portal propagira tolerantan dijalog i nastoji potpomognuti upliv kršćanskih vrijednosti u svakodnevicu kroz artikulaciju duhovnih, intelektualnih i kulturnih potreba građana kršćanskog svjetonazora.

Veoma značajan za ovaj rad biti će nam Hrvatski areopag,⁴¹ portal istoimenog centra za međureligijski dijalog provincije Sv. Jeronima Franjevac Konventualaca. Portal je na neki način posvećen borbi protiv *New Agea*, a jedan pogled na početnu stranicu i rubrike sasvim je dovoljan da potvrdi ovu tvrdnju – 'New Age', 'iscjediteljske tehnike', '(neo)poganstvo', 'okultizam' i slično. Također, ravnatelj ovog centra je Josip Blažević čija smo djela o *New Age*

³⁸ <http://www.veritas.hr/index.htm>

³⁹ <http://www.vjerajdjela.com/>

⁴⁰ <http://www.uki.hr/arhiva1/>

⁴¹ <http://www.areopag.hr/>

problematici već naveli. U Hrvatskoj, on je relevantan katolički autor koji se intenzivno bavi problematikom novih duhovnosti – od održavanja predavanja, preko pisanja knjiga i aktivnog angažmana u *cyber*-sferi. Na portalu Hrvatski areopag moguće je pročitati i niz intervju s ovim teologom.⁴²

Ovo su neki od poznatijih kršćanskih portala koje možemo pronaći na području Hrvatske. Prilikom predstojeće analize koristit ću konkretne primjere koje možemo pronaći na navedenim mrežnim lokacijama. Svi navedeni portali, naime, sadržavat će barem jedan članak, post ili raspravu na forumu koja se tiče i *New Agea*. Nabrojanje portala kršćanskog sadržaja u ovom dijelu rada također je imalo za cilj pokazati njihovu zastupljenost na ovim prostorima, kao i raznolikost u pogledu perspektiva. Kao i u slučaju literature i znanstvenih radova koje smo naveli i portali će *New Age* prikazivati prilično pejorativno. Sada prelazimo na dio teksta koji će se baviti postmodernom i rođenjem *New Agea*, kao i nešto preciznijim definiranjem tog pojma.

⁴² <http://www.areopag.hr/intervju-za-vecernji-list-2/>

3. POSTMODERNA: *ENDIZAM* I SMRT BOGA

Period postmoderne započinje u drugoj polovici dvadesetog stoljeća. Iako je postmoderna zbog svoje fragmentirane prirode prilično nezahvalna za teorijsko definiranje, nama će jedno od njezinih ključnih obilježja, svojevrsna apokaliptičnost, biti od izrazite važnosti. Sada se, naime, javljaju osjećaji dovršenosti, kraja čovječanstva i vrhunca društvene evolucije. Slijedi stagnacija i beskrajno recikliranje ideja, misli i proizvoda prethodnih generacija, jer ništa suštinski novo ne može biti stvoreno. Postmoderna je stoga označena slikama kraja povijesti, smrti ideologije i metafizike, kao i prestankom vjere u velike metanarative, što su bitni aspekti takozvanog *endizma* kojim ćemo se sada baviti. Uz navedene stavke naglasimo posebno smrt Boga u Zapadnoj civilizaciji, odnosno fundamentalni krah kršćanstva uslijed kojeg Crkva gubi svoj dosadašnji autoritet. Društvo se sekularizira, a religija izlazi iz javnog diskursa. Ipak, ova radikalna promjena neće uzrokovati sveopću ateizaciju društva. Kršćanstvo se nastavlja boriti kako bi održalo svoj ugroženi položaj, a javljaju se i novi religijski pokreti, među kojima i *New Age*, koji je predmet našeg interesa.

1969. godine, Francis Fukuyama proglasio je kraj povijesti u svojem poznatom eseju „End of History?“,⁴³ čije će teze detaljnije razraditi u knjizi *The End of History and the Last Man*.⁴⁴ Nama nije toliko bitna ispravnost njegove teze da je sa liberalnom demokracijom – po ovom autoru posljednjim društvenim i političkim sustavom – povijest kao evolutivni društveni proces došla do svojeg vrhunca, koliko sama potreba da se u suvremenosti spekulira o događajima poput dovršetka povijesti. Ovo je, držim, simptom postmoderne; obilježje koje ukazuje na dublju realnost. Fukuyama u gore navedenom eseju opisuje emotivnu dimenziju Zapadnog društva nakon tragedija svjetskih ratova dvadesetog stoljeća koji su iscrpili čovječanstvo, naglašavajući na posljednjoj stranici svog eseja dvije ključne emocije za postmodernog čovjeka: nostalgiju i dosadu. Kraj povijesti Fukuyama vidi kao izrazito tužno doba. Nagon da se riskira vlastiti život zbog apstraktnog cilja i ideološke borbe koje su

⁴³ Francis Fukuyama: „End of History?“, *The National Interest* (1989); u nastavku teksta: Fukuyama, „End of History?“

⁴⁴ Francis Fukuyama: *The End of History and the Last Man* (New York: The Free Press, 1992); u nastavku teksta: Fukuyama, *The End of History and the Last Man*

tijekom povijesti razvijale u ljudima osjećaj hrabrosti zamijenjene su suhoparnim ekonomskim kalkulacijama, beskrajnim rješavanjem tehničkih problema, raspravama oko očuvanja okoliša i ispraznim zadovoljavanjem sofisticiranih potrošačkih prohtjeva. Fukuyama zatim piše o vlastitim osjećajima: preplavljuje ga, naglašava, nepremostiv osjećaj nostalgije za vremenom kada je povijest postojala. Nostalgija je primarna emocija postmodernog čovjeka, a ona će najvjerojatnije još rasti i širiti se. Zato autor na samom kraju ovog teksta priznaje da ima prilično ambivalentan stav prema civilizaciji koja se počela stvarati nakon 1945. godine i izražava nadu da će neupitna realnost stoljeća dosade koja dolaze možda poslužiti kao početna točka iz koje bi se povijest nanovo pokrenula.⁴⁵

U knjizi *The End of History and the Last Man* Fukuyama se detaljnije bavi konceptom povijesti koji i nas trenutno zanima. Autor smatra da povijest u Zapadnoj misli funkcionira kao oblik sekularne teodiceje, odnosno opravdanja svega što postoji u terminima završetka. Takvu ideju univerzalne povijesti koja stremlji konkretnom završetku prvi puta susrećemo u kršćanskoj tradiciji. Kršćani su upoznali čovječanstvo s idejom jednakosti svih ljudi, pa posljedično i zajedničkom sudbinom svih naroda na zemlji. Imaginacija kršćanskih mislilaca kroz stoljeća bila je tako usmjerena prema budućem otkupljenju čitavog čovječanstva, odnosno događajem spasenja koji će se zbiti na kraju povijesnog procesa kada će se uspostaviti Božja vlast na zemlji.⁴⁶ Na ovom mjestu ipak napominjem da je koncept povijesti spasenja zapravo nastao u židovskoj tradiciji (dok ga je kršćanski nauk preuzeo, razradio i implementirao u Zapadnu kulturu), a vjeru u Sudnji dan dijele sve tri abrahamovske religije – kršćanstvo, judaizam i islam. Svejedno, eshatološka kategorija povijesti spasenja koja je prvotno bila samo religijski koncept, dakle stvar vjere, utrla je put linearnom razumijevanju vremena u našoj kulturi pa i spekulacijama oko završetka povijesti. Dopustimo si na ovome mjestu kratku zamjedbu da je sličnu ideju zapravo inkorporirao i *New Age* – otuda i sam naziv 'novo doba': povijest je tu podijeljena na više stupnjeva, a čovjek će promjenom svijesti koja bi se trebala zbiti u ovom mileniju ući u novi stadij društvene i duhovne evolucije.

Vratimo se sada ponovno Fukuyami koji povijest razumje kao dijalektički proces kojeg karakterizira konflikt baziran na kontradikcijama, što je temeljna dinamika ljudskog civilizacijskog progresa. Na kraju povijesti, naglašava autor, u univerzalnoj homogenoj

⁴⁵ Fukuyama, „End of History?“

⁴⁶ Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, str. 51-56

državi, sve će postojeće kontradikcije biti razriješene. Na isti je način o kraju povijesti razmišljao i Karl Marx, koji je vjerovao u ideju povijesnog razvoja oblikovanog pomoću interakcije materijalnih sila sa vrhuncem u ostvarenju komunističke utopije. Marx je takav koncept povijesti pak posudio od Georga Friedricha Hegela, koji se zapravo nadovezuje na Immanuela Kanta i, ukoliko slijedimo Fukuyamu, popunjava sve pojedinosti Kantovog viđenja univerzalne povijesti.⁴⁷ Hegel (baš kao i prije njega Kant), definira povijest kao postepeni razvoj Duha, odnosno kolektivne ljudske svijesti (ovo bi moglo otvoriti zanimljive usporedbe Hegela s psihologom Carlom Gustavom Jungom koji je iznimno utjecao na *New Age* religioznost, s obzirom na sličnost pojmova 'Duh' i 'kolektivno nesvjesno'⁴⁸). Zatim pokušava detektirati ono 'dobro' što sadrže pojedini povijesni sustavi; preživjelu 'klicu prosvjetljenja' koja bi popločala put za novi, viši stupanj razvoja. Hegel povijesni progres pritom ne vidi kao postojan, miran razvitak razuma, već kao međuigru strasti koje vode ljude u konflikt, revoluciju i rat. Sadržaj povijesti kontinuirani je niz sukoba u kojima se politički sistemi i svjetonazori sudaraju i raspadaju zbog svojih unutrašnjih kontradikcija, a sve da bi bili zamijenjeni nekim novim sustavom koji bi omogućio razvoj drugačijih kontradikcija. To je esencija dijalektike, piše Fukuyama, ali taj niz ne može trajati vječno. Za Hegela, koji se i ovdje referira na Kanta, krajnja je točka povijesti realizacija ljudske slobode, odnosno punina racionalnosti i samosvijesti, koju on vidi u razvoju moderne ustavne države koju karakterizira liberalna samovlada. To je upravo ono, zaključuje Fukuyama, što mi danas nazivamo liberalnom demokracijom. Kant je smatrao da će povijest imati krajnju točku koja bi učinila čitav povijesni proces smislenim, s čime se Hegel složio, s tom razlikom da se za ovog filozofa krajnja točka povijesti već se odigrala u bici kod Jene i konačnim porazom Napoleonovih trupa 1806. godine, kada su principi slobode i jednakosti najavljeni još Francuskom revolucijom implementirani u najrazvijenija društva. Tu tezu dalje razvija filozof Alexander Kojave, obznanjuje nam Fukuyama, koji je zaključio da je Hegel načelno bio u pravu, te da navedena bitka zaista označava kraj povijesti. Doduše, nakon 1806. godine još su

⁴⁷ Spomenuti autori svoje su teze o kraju povijesti iznijeli u sljedećim djelima: Immanuel Kant: *On History* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1963); Karl Marx: *Capital: A Critique of Political Economy* (New York: Moore and E. Aveling International Publishers, 1967); Georg W. F. Hegel: *The Philosophy of History* (New York: Dover Publications, 1956); te: Georg W. F. Hegel: *The Phenomenology of Mind* (New York: Harper and Row, 1967)

⁴⁸ Sličnu ideju pronalazimo u sljedećoj knjizi: John P. Dourley: *Jung and His Mystics. In the End it All Comes to Nothing* (London: Routledge, 2014)

se trebale odigrati mnoge promjene – ukidanje ropstva i prestanak trgovanja ljudima, kao i proširivanje prava glasa na radnike i žene – no to je svejedno početak univerzalne i homogene države, za koju Fukuyama smatra da odgovara današnjem političkom sistemu liberalne demokracije.⁴⁹

Prema tezi o 'kraju povijesti' mnogi su bili skeptični, poput filozofa Jacquesa Derrida, čija je knjiga *Spectres de Marx*⁵⁰ uvelike posvećena kritici Fukuyame. Derrida, naime, smatra da je takozvani 'kraj povijesti' kakav se čini da proživljavamo samo završetak određenog shvaćanja povijesti. Autor podvlači pesimizam prošlog stoljeća po završetku svjetskih ratova kao presudan faktor za početak nicanja izjava – ne samo o kraju povijesti – već i o smrti filozofije i čovjeka. Njih slikovito opisuje kao 'kruh svagdašnji' njegove generacije, koja je bila uvučena u svojevrstu filozofsku apokalipsu, kojoj Fukuyamina filozofija po tonu u potpunosti odgovara. Derrida izjavljuje da je njegovo djelo dizajnirano poput sekularnog evanđelja, 'dobrih vijesti' koje su uzete iz kršćanske eshatologije i primijenjene na savez liberalne demokracije i slobodnog tržišta. Drugim riječima, kraj povijesti preoblikovana je kršćanska nada u Obećanu zemlju, koja je u ovom slučaju shvaćena kao univerzalna i vječna vladavina liberalne demokracije. Fukuyama se ipak distancira od tako radikalne zamjedbe, piše Derrida (a imali smo prilike to vidjeti i sami u prethodnom paragrafu), uz opravdanje da nas je povijesni progres dvadesetog stoljeća doveo samo do praga Obećane zemlje, ali ne i do njezine konačne realizacije, jer se unutar sustava još štošta može poboljšati.⁵¹

Iako isprovociran Fukuyaminim povijesnim determinizmom, Derrida na neki način također doprinosi 'endističkom' karakteru suvremene filozofije. Za njega doduše ne postoji kraj povijesti, ali postoji ono što on naziva 'dekonstrukcijom' – metafizike, logocentrizma, lingvistike... Naime, svi ovi koncepti donedavno su bili zavareni u strogu ortodoksiju, krute aparature i propisane strategije čija je ozbiljna posljedica onemogućavanje uvida u njihovu artificioznost te posljedično, daljnje kočenje njihove transformacije. Sada, međutim, opet dobivaju budućnost. Zato Derrida u projektu dekonstrukcije, napravljenom da ukaže na nestabilnost jezika i klimave temelje na kojima počiva većina teorija, pokazuje da zapravo

⁴⁹ Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, str. 42-45; 58; 60-64

⁵⁰ Jacques Derrida: *Specters of Marx. The State of the Debt, the Work of the Mourning and the New International* (New York: Routledge, 1994); u nastavku teksta: Derrida, *Specters of Marx*

⁵¹ Derrida, *Specters of Marx*, str. 70-72; 115-116

uopće ne postoji fiksno značenje. Kako bi to dokazao, stavlja pojmove u drugačije kontekste od onih u kojima se prvotno pojavljuju. Na ovaj način propituje diskurs Zapada koji je utemeljen na vjerovanju u fiksno značenje, te potkopava neke od duboko utkanih kulturalnih pretpostavki.⁵²

Ponovno kratka digresija vezana uz *New Age*: on će glatko odbiti pesimizam i apatiju kraja povijesti, tvrdeći da čovjek može promijeniti svijet promjenom sebe samoga, stoga ne čudi da su u njemu mnogi ljudi pronašli utjehu, budući da 'filozofska apokalipsa' (kako ju je Derrida nazvao), ne nudi zapravo nekakva konkretna rješenja. *Endizam* samo detektira postojeću situaciju u društvu i ljudskoj svijesti. Stojeći na pragu Obećane zemlje, sljedbenik *New Agea* će nastojati u nju ući meditativnim praksama, duhovnim vježbama, iscjeljenjima i ostalim spiritualnim tehnikama. Druga moja zamjedba vezana je uz liberalnu demokraciju kojoj Fukuyama daje toliki značaj – karakter *New Agea* u potpunosti odgovara ovom sustavu, stoga će, primjerice, njegovati ideologiju tolerancije, konzumerističku kulturu, pa i svojevrsnu apolitičnost.

Fukuyama je držao da liberalna demokracija predstavlja kraj ljudske ideološke evolucije, ali kraj ideologije najavio je još jedan bitan autor kojeg valja spomenuti – Daniel Bell. Svoju knjigu, *The End of Ideology*⁵³ koju objavljuje šezdesetih, također započinje naglaskom na prolaznosti svijeta i neospornom kraju povijesti. Za razliku od devetnaestog, dvadeseto je stoljeće gorko doba: vrijeme globalne ekonomske depresije, oštih klasnih konflikata i jačanja imperijalizma, te posebno fašizma koji je birokratskim putem pobio milijune u koncentracijskim logorima. Posljedica svih ovih događaja je smrt ideologije, tvrdi Bell, pri čemu se osvrće na neke od ključnih momenata u shvaćanju ovog koncepta. U devetnaestom su stoljeću, izvještava nas, ideologije bile univerzalne i humanističke, te ih je oblikovala intelektualna elita. Njihova bitna karakteristika bila je sveobuhvatnost, one su predstavljale apsolutnu istinu za sve ljude. Danas, međutim, takva ideologija više ne postoji. Ipak, 'smrt ideologije' ne treba shvaćati doslovno, jer Bell naglašava da u suvremenosti svjedočimo usponu lokalnih ideologija. To su ideologije industrijalizacije, modernizacije i

⁵² Ibid, str. 74-75

⁵³ Daniel Bell: *The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties* (Cambridge: Cambridge University Press, 1960); u nastavku teksta: Bell, *The End of Ideology*

nacionalizma koje oblikuju politički vođe.⁵⁴ Dakle, suvremene su ideologije partikularne, fragmentirane poput same postmoderne, dok su njihove prethodnice tendirale bile univerzalne.

Što se tiče kršćanstva, Bell detektira pad religioznosti koji počinje još u devetnaestom stoljeću, a traje i dalje, te opisuje unutrašnji svijet čovjeka koji je izgubio Boga. Među ljudima se javlja svjesnost i intenzivan strah od smrtnosti – podsvjesno izraženi, ovi osjećaji se postepeno pojačavaju. Postajemo svjesni toga da imamo samo ovaj život. Tako dolazi do proboja iracionalnog, što je značajna karakteristika vremena u kojem živimo. Iracionalni nagoni prije nisu bilo toliko istaknuti, jer su ljudi svoje osjećaje kanalizirali kroz religiju. Ono što će u postmoderni zamijeniti religiju zapravo je politika, drži Bell – na nju će se centrirati ljudske emocije, a Crkvu i sektu zamijeniti će stranka ili partija.⁵⁵ Iako je institucionalna religija u svakom slučaju izgubila na značaju, smatram da u suvremenosti ipak ne prisustvujemo značajnijem padu religioznosti, već radije njezinoj transformaciji, kao i promjeni tradicionalnih označitelja poput 'Bog', 'vjera' i 'spasenje'. Ipak, Bell je vjerojatno u pravu kada kaže da politika može biti suplement za religiju, baš kao što bi to mogla biti i kultura, naročito ona kasno-kapitalistička, koju vežemo uz konzumerizam.⁵⁶

Okrenimo se sada Jean Francois Lyotardu, koji se u svojoj knjizi *La Condition Postmoderne*⁵⁷ također bavio naravi postmoderne koja nas ovdje zanima. Vidjeti ćemo kako možemo, uz ovog autora, iz nešto drugačije perspektive vidjeti navješteni kraj povijesti i ideologije. Ono što karakterizira postmodernu, piše Lyotard, nepovjerenje je prema velikim metanarativima koji su tijekom povijesti tendirali na sveobuhvatan način opisati našu zbilju. Realnost se sada, suprotno ovome, raspršuje u bezbroj manjih naracija. Ono što u široj slici odgovara ovoj promjeni, tvrdi Lyotard, kriza je metafizičke filozofije koju je najavio Heidegger, kao i napredak znanosti. U suvremenosti više nije moguće pronaći univerzalni metajezik koji bi svima bio razumljiv, a znanje o svijetu se decentrira, raspada i dekonstruira.

⁵⁴ Bell, *The End of Ideology*, str. 393-397

⁵⁵ Bell, *The End of Ideology*, str. 401.

⁵⁶ Odnosom religije i potrošačke kulture iz raznih perspektiva bavi se sljedeća knjiga: Lyn Thomas: *Religion, Consumerism and Sustainability. Paradise Lost?* (New York: Palgrave Macmillan, 2011)

⁵⁷ Jean Francois Lyotard: *Postmoderno stanje. Izvještaj o znanju* (Zagreb: Ibis, 2005); u nastavku teksta: Lyotard, *Postmoderno stanje*

Prethodno razdoblje moderne iznjedrilo je tri velika metanarativa: emancipaciju čovječanstva (prosvjetiteljstvo), teologiju duha (idealizam) i hermeneutiku smisla (historizam). Oni, međutim, u postmodernom okolišu više ne funkcioniraju. Drugim riječima, subjekt, filozofija i utopije prestaju se proizvoditi. Tako danas, zaključuje Lyotard, više ne postoji jedna i univerzalna istina svijetu i životu.⁵⁸ Jedan od velikih metanarativa zasigurno je bilo i kršćanstvo, dominantan religijski sustav Zapadne civilizacije, koji se sada raspada na više manjih naracija. Pritom se ne radi smo o raslojavanju kršćanstva unutar sebe, već i o pojavi novih duhovnosti, među kojima će biti i *New Age*. Slijedeći Lyotarda, možemo ustvrditi da ne postoji više jedan zajednički religijski metajezik koji bi govorili svi vjernici, kao niti jedinstveno shvaćanje vjerskog iskustva.

Ono što će u postmoderni zamijeniti metanarativ, dakle više manjih naracija, Lyotard pojašnjava konceptom 'jezične igre', koji je posudio od Wittgensteina. Naš se svijet, naime, sastoji od brojnih jezičnih igri od kojih svaka ima svoja pravila i zakonitosti, odnosno, kako je to Wittgenstein definirao, one su svaka kategorija iskaza određena vlastitim pravilima koja objašnjavaju specifična svojstva i upotrebu pojedine igre. Pritom valja napomenuti da pravila igre nemaju legitimitet *per se*, već su definirana izrečenim ili neizrečenim ugovorom među igračima. Ako se pravila pogriješe, igre nama, jer čak i najmanja promjena, ističe Lyotard, u potpunosti mijenja karakter igre. Priroda jezičnih igri je agonistička, jer govoriti znači boriti se, stoga su jezične igre zapravo esencijalne za postojanje društva kao takvog, zaključuje autor.⁵⁹

Od filozofa koji su doprinijeli shvaćanju *endizma* izdvajamo i Michela Foucaulta, koji u svojoj knjizi *Les mots et les choses*⁶⁰ piše o smrti subjekta, točnije o kraju konceptu čovjeka kojeg je njegovala humanistička tradicija. Zanimljiva je pritom njegova interpretacija Nietzschea: on je, tvrdi Foucault, detektirao točku u kojoj Bog i čovjek napokon pripadaju jedan drugome – ta točka je mjesto susreta u kojoj jedan od njih umire, a drugi nestaje. Obećanje nadčovjeka označava neminovnost smrti čovjeka. Na ovaj način Nietzsche, smatra Foucault, nudi obećanje, ali i zadatak iz kojega se suvremena filozofija može nanovo roditi.

⁵⁸ Lyotard, *Postmoderno stanje*, str. 6; 106.

⁵⁹ Lyotard, *Postmoderno stanje*, str. 13-14

⁶⁰ Michel Foucault: *The Order of Things. An Archeology of the Human Sciences* (New York: Random House, 1970); u nastavku teksta: Foucault, *The Order of Things*

Ukoliko je filozofija danas mrtva, onda je kraj subjekta povratak na početak filozofije.⁶¹ Fredric Jameson u knjizi *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*,⁶² referirajući se na navedenu Foucaultovu knjigu pojašnjava događaj smrti čovjeka u suvremenosti. Sada dolazi, piše Jameson, do kraja autonomnosti individue, jer se u postmoderni subjekt decentrira. Pritom postoje dva načina na koja možemo objasniti ovu formulaciju: prva je historistička, koja naglašava da je subjekt nekada bio centriran u odnosu na period klasičnog kapitalizma i pripadajuće mu nuklearne obitelji. Danas, u svijetu organizirane birokracije, on je razriješen ovog položaja. Druga pozicija je ona poststrukturalistička, koja je i mnogo radikalnija od prve utoliko što tvrdi da centrirani subjekt nikada nije ni postojao, već je bio ideološka konstrukcija.⁶³

Nije samo povijest i filozofija došla do svojeg kraja, i nisu jedino ideologija i čovjek umrli. Bog je također mrtav, kao što je izjavio Friedrich Nietzsche još u devetnaestom stoljeću, najprije u *Die fröhliche Wissenschaft*,⁶⁴ a zatim u *Also sprach Zarathustra*.⁶⁵ Bog je mrtav, a mi smo ga ubili. Ovaj autor tim riječima anticipira budući krah dosada nepropitivanih kategorija što ga donosi druga polovica dvadesetog stoljeća. Svjetonazor koji je dva tisućljeća propagiralo kršćanstvo sada se nepovratno raspada. Kršćanski Bog više nije apsolutni autoritet nad ljudskim životom. Terry Eagleton, teoretičar na kojega ćemo se često referirati u idućem dijelu rada, u svojoj knjizi *Culture and the Death of God*⁶⁶ konstatira da je Nietzsche bio prvi pravi ateist. Iako je bilo nevjernika i prije, on je taj, smatra Eagleton, koji se usudio suočiti sa zastrašujućim posljedicama smrti Boga. Ipak, čak niti danas, u dvadeset i prvom stoljeću, Bog nije posve mrtav te za njega postoje razni supstituti koji ideju božanskog održavaju na životu. Nietzsche je naime, tvrdi Eagleton, primijetio da je Zapadna civilizacija u procesu odvajanja od Boga, ali se još čvrsto drži religijskih vrijednosti. Ovo ne bi trebalo

⁶¹ Foucault, *The Order of Things*, str. 341-342

⁶² Fredric Jameson: *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism* (Durham, Duke University Press, 1991); u nastavku teksta: Jameson, *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*

⁶³ Jameson, *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*, str. 15.

⁶⁴ Friedrich Nietzsche: *The Gay Science* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001)

⁶⁵ Friedrich Nietzsche: *Thus Spoke Zarathustra* (New York: Penguin Books, 1954)

⁶⁶ Terry Eagleton, *Culture and the Death of God* (London: Yale University Press, 2014), str. 1-2; u nastavku teksta: Eagleton, *Culture and the Death of God*

proći nezapaženo. Smrt Boga je, bez sumnje, najznačajniji događaj ljudske povijest, a ipak se ljudi ponašaju kao da se ništa nije dogodilo. Moderna sekularna društva nisu posve izbacila Boga, jer smatraju da je bolje ponašati se kao da je živ, iz raznih etičkih ili političkih razloga. Mi više ne vjerujemo u Boga, ali maštamo o tome da živimo u svijetu gdje je on realnost. Bog je predugo bio vitalan dio ideologije da bi ga se posve otpisalo – čak i ako više nije uvjerljiv.⁶⁷

Da zaključimo, danas živimo u kulturi koja je izrasla iz dugog kršćanskog perioda i još se na mnogim mjestima naslanjamo na to bogato nasljeđe. Ovo smo mogli vidjeti, primjerice, po aproprijaciji koncepta povijesti i značenju njezinog završetka kod Fukuyame. Kao što sam na jednom mjestu primijetila, čak će i *New Age* proizaći iz ideja kršćanske eshatologije – u visoko racionalnom svijetu, on će proklamirati dolazak 'novog doba' te buđenje iskonskog, autentičnog ljudstva i duhovnosti koje guši hladan kapitalistički svijet i institucionalna religija.⁶⁸ Važno je i nanovo istaknuti da nakon apokalipse i smrti Boga ne ulazimo u eru općeg ateizma. Mnogo vjernika priključiti će se upravo *New Ageu* koji se sada intenzivno razvija, a u današnjim društvima cvjeta i religijski fundamentalizam – jače nego ikada prije. U sljedećem dijelu rada, nastojati ćemo teorijski obuhvatiti neke bitne aspekte novih duhovnosti koje se javljaju u postmodernom svijetu.

⁶⁷ Eagleton, *Culture and the Death of God*, 151-157

⁶⁸ O odnosu *New Agea* i kršćanske eshatologije čitamo u sljedećoj knjizi: Steven J. Sutcliffe: *Children of the New Age. A History of Spiritual Practices* (London: Routledge, 2003)

4. DUHOVNOSTI NOVOG DOBA: *NEW AGE*

U ovom poglavlju nastojati ćemo objasniti nastanak i ideologiju *New Agea*, kao i njegov nešto širi kulturalni kontekst. *New Age* je, kao što smo već nekoliko puta naglasili, postmoderna vjerski sustav kasnog kapitalizma koji egzistira na kraju povijesti, u kulturi smrti Boga. Pojasnimo ovu tvrdnju: u suvremenoj Zapadnoj civilizaciji religija gubi svoj nekadašnji autoritet, a društvo se ubrzano sekularizira. Eagleton ipak naglašava da društva nisu sekularna onda kada u potpunosti raskrste s religijom (čovječanstvo takvo što još nije uspjelo postići), već kada njihova primarna pokretačka snaga ne proizlazi iz religijskog svjetonazora. Danas se tako religija uglavnom miče iz javne sfere: prestaje njezino prepletanje s politikom i sve manje rezonira u društvenom životu.⁶⁹

Kako bi mogli bolje razumjeti promjene koje uvodi postmoderna religioznost, nakratko ćemo se osvrnuti na periode prosvjetiteljstva i moderne s pripadajućim racionalističkim, odnosno romantičarskim tendencijama. Tada, naime, prvi puta susrećemo ideološke svjetonazore i religijske stavove na čijim će se temeljima izgraditi *New Age*. Počnimo s prosvjetiteljstvom: Eagleton tvrdi da ono, suprotno uvriježenom mišljenju, nije željelo iskorijeniti religiju, iako su ovdje začete ideje zaista doprinijele razvoju sekularnog društva. Prosvjetiteljske mislioci nije toliko zanimalo ukidanje vjerskih osjećaja, već transcendentalno i razumsko utemeljenje religije. Značajno je i da racionalistička etika uvelike zadržava karakter kršćanske moralne doktrine: odbacuje se strah od Boga, ali ga se nastavlja poštivati; biblijska doktrina o stvaranju više nije valjana za razumijevanje svijeta, ali zaostaje vjerovanje da je svemir savršeno oblikovan i tako dokazuje postojanje vrhovnog bića. Pridjevi 'svemogući' i 'samodostatan' nisu izišli iz upotrebe, ali se više ne odnose na Boga, već na Razum, koji se sada tretira poput novog božanstva.⁷⁰

⁶⁹ Eagleton, *Culture and the Death of God*, str. 1-2; Eagleton se sekularnom kulturom bavi i u sljedećim djelima: Terry Eagleton: *The Illusions of Postmodernism* (Oxford: Blackwell Publishing, 1996); Terry Eagleton: *The Idea of Culture* (Malden: Blackwell Publishing, 2000); Terry Eagleton: *Smisao života* (Zagreb: Jesenski i Turk, 2009); Terry Eagleton: *Sweet Violence. The Idea of Tragic* (Malden: Blackwell Publishing, 2003); Terry Eagleton: *Reason, Faith, and Revolution. Reflections on the God Debate* (London: Yale University Press, 2009); te: Terry Eagleton: *After Theory* (New York: Basic Books, 2003)

⁷⁰ Eagleton, *Culture and the Death of God*, str. 5-17

Prosvjetiteljski projekt povezan je, kao što smo već najavili, i sa *New Ageom*, iako je on, opet naglašavamo, prvenstveno postmoderni fenomen. Pojasnimo ovu tvrdnju: pišući o povijesnim korijenima *New Agea*, Wouter J. Hanegraaff zaključuje da on ima temelj u Zapadnoj ezoteriji koja je cvjetala u Europi od petnaestog stoljeća nadalje (iako njezin razvoj možemo pratiti sve do kasne antike). Takav tip ezoterizma baziran je na pretpostavkama o svijetu kakve su se njegovale prije osamnaestog stoljeća. Međutim, njegova vjerovanja radikalno su se transformirala upravo u prosvjetiteljstvu i kasnijoj znanstvenoj revoluciji, što je varijanata na koju se poziva *New Age*. Također, današnja je ezoterija bogatija po raznolikosti od svoje predmoderne verzije budući da je sintetizirala svoje brojne povijesne prethodnice, poput kabale, alkemije ili hermetizma, ali i neke aspekte duhovnosti novijeg datuma, kao što su teozofija ili okultizam. Nadalje, *New Age* nije post-prosvjetiteljski fenomen samo u kronološkom smislu, već i po svojem reflektiranju stvarnosti. Naime, iako naizgled odbija politiku prosvjetiteljske racionalnosti, zapravo je pod njezinim dubokim utjecajem. Pojasnimo: svaki put kada se pozove na neku stariju tradiciju (poput navedene ezoterijske), *New Age* ju interpretira iz perspektive sekularnog društva dvadesetog stoljeća, koje je, kao što smo već naglasili, započelo upravo s prosvjetiteljstvom. Iz ovih razloga, prosvjetiteljstvo, protu-prosvjetiteljstvo i romanticizam imaju krucijalnu ulogu za razumijevanje pojave *New Agea*.⁷¹

Prosvjetiteljstvo je započelo sekularizaciju društva, ali je i, paradoksalno tome, stvorilo plodno tlo na kojem će kasnije niknuti sinkretistička religija postmoderne. Izdvajam dva događaja koja smatram osobito interesantnima: o prvome piše Boris Gunjević koji navodi da se u prosvjetiteljstvu obnavlja interes za renesansne filozofe poput Giordana Bruna koji je, između ostalog, smatrao da je Bog istovjetan s prirodom te da 'duša svijeta' prožima svu materiju. Ovo je dovelo do obnavljanja interesa za hermetizam toga perioda, odnosno razna Zapadna filozofsko-religijska strujanja nadahnuta misticizmom, panteističkim viđenjem božanskog i već spomenutom ezoterijom. Stoga valja zaključiti da prosvjetiteljstvo nije bilo bezbožno (kao što je i Eagleton već zamijetio), već je zapravo stvorilo novi oblik

⁷¹ Wouter J. Hanegraaff: „The New Age Movement and Western Esotericism“ u: Daren Kemp, James R. Lewis: *Handbook of New Age. Brill Handbooks on Contemporary Religion* (Leiden: Brill, 2007), str. 26; 42; u nastavku teksta: Hanegraaff, „The New Age Movement and Western Esotericism“

religioznosti.⁷² O drugom događaju kojeg smatram intrigantnim, izvještava nad Eagleton, a tiče se klasnih razlika. Naime, prosvjetitelji su držali poželjnim da vjerovanja običnog puka ostanu netaknuta racionalizmom. Pišući o ovoj problematici, Eagleton se referira na Davida Humea, koji je detektirao rascjep koji postoji između 'razumske religije' učenih i one koju su njegovale neznalice. Naravno, kroz povijest je ta razlika uvijek postojala u većem ili manjem opsegu, ali čini se kako je sada naročito podcrtana: postoje dvije religije dviju društvenih skupina, koje žive na jednom svijetu, ali ne suobraćuju jedna s drugom – istine razuma moraju ostati zaštićene od mitova naroda, a pobožnost puka mora se sačuvati od subverzivnih potencijala *ratia*. Iz ovoga proizlazi da su Bog filozofa i bog masa dvije potpuno različite vrste bića.⁷³

Zadržimo se još malo na ovoj temi: pučku pobožnost možemo definirati kao totalitet svih vjerskih nazora i običaja koji postoje među narodom – oni su odvojeni, ali i paralelni sa strogo definiranom teološkom i liturgijskom praksom službene religije.⁷⁴ Naglasila sam ovu klasnu dimenziju budući da će 'religija naroda' zauzeti poseban prostor i u *New Age* duhovnosti. Primjerice, Steven Sutcliffe nas upućuje na spiritualizam i teozofiju dvadesetog stoljeća koje su pružile institucionalnu bazu za akumulaciju zaista raznolikih religijskih nauka koje će upiti i *New Age*. Obje su imale afiniteta prema postojećim pučkim pobožnostima koje su se uspjele očuvati tijekom moderne, a taj element preslikale su i postmoderne, nove duhovnosti.⁷⁵ Kako bih pojasnila o čemu se točno radi kada govorimo o narodnim vjerovanjima i njihovom odnosu spram novih duhovnosti, navodim primjer štovanja anđela koje je vrlo popularno u našim krajevima. Tradicionalno, ovo je dio katoličkog folklor, ali stječe novu dimenziju u *New Ageu* – primjer su 'anđeoske karte' (možda slične tarotu ili

⁷² Boris Gunjević: *Svakodnevna alkemija* (Zagreb: Sandorf, 2016), str. 70; u nastavku teksta: Gunjević, *Svakodnevna alkemija*

⁷³ Eagleton, *Culture and the Death of God*, str. 21-30; Eagleton se Davidom Humeom i prosvjetiteljstvom u ovom kontekstu bavi i u sljedećoj knjizi: Terry Eagleton: *Trouble with Strangers. A Study of Ethics* (Malden: Wiley-Blackwell, 2009), str. 36-37

⁷⁴ Marion I. Bowman: „Ancient Avalon, New Jerusalem, Heart Chakra of Planet Earth: The Local and the Global in Glastonbury“ u: Daren Kemp, James R. Lewis: *Handbook of New Age. Brill Handbooks on Contemporary Religion* (Leiden, Brill, 2007), str. 293.

⁷⁵ Steven Sutcliffe: „The Origins of ‘New Age’ Religion Between the Two World Wars“ u: Daren Kemp, James R. Lewis: *Handbook of New Age. Brill Handbooks on Contemporary Religion*, str. 62.

drugim prorocateljskim kartama) koje se sada mogu naći u dućanima širom Hrvatske s namjerom da vjernici vlastitom intuicijom dođu do konkretnih poruka koje im šalju njihovi duhovni čuvari. Također, *New Age* će na drugačiji način hijerarhizirati anđele no što je to učinjeno u Bibliji i kršćanskoj tradiciji – povezujući ih s elementima vode, vatre, zemlje i zraka – što se događa pod utjecajem poganizma i neo-poganizma.

Romantičarski period također nam je vrlo značajan za poimanje *New Agea*. Eagleton piše da je romantizam zapravo bio reakcija na rigidno prosvjetiteljstvo, izrodivši zato mračan osjećaj da je izvorna čovjekova priroda zauvijek izgubljena. Ipak, optimistični mislioci ovog perioda smatrali su da je tegobno iskustvo nesavršenosti kroz koje čovječanstvo prolazi samo preludij budućeg stanja harmonije (na sličan način nešto su ranije razmišljali i idealisti). Ono što je ovdje krucijalno za naglasiti jest činjenica da je navedeni stav naprosto prekrojen kršćanski mit o padu u grijeh – čovječanstvo je razvojem civilizacije odstupilo od prvotnog jedinstva s prirodom, ali je originalnu ljudskost moguće vratiti, pa čak i nadići po savršenstvu. Raj na zemlji, smatralo se, može postati naša realnost.⁷⁶ Sličnu integraciju kršćanskog narativa u opći svjetonazor naglasili smo u prethodnom poglavlju gdje smo evaluirali postmoderni *endizam* na koji je, pogotovo kod Fukuyame, snažno utjecalo kršćansko razumijevanje povijesti, te je bitno uvidjeti sličnost tih dviju perspektiva.⁷⁷ Dakle, ono što se događa sada u romantičarskom periodu (a slično je postmoderni) i što se značajno zrcali na *New Age* i ostale postmoderne religioznosti, nastavlja Eagleton, ponovno je otkrivanje povijesti (a naročito povijesti spasenja). Osjećaj traume zbog gubitka voljenog objekta – izvorne ljudske prirode – uzrokuje pojačanu tendenciju traganja za njom. Zbog ovoga se romantičari strastveno okreću dalekoj povijesti, kao i tradicijama drugih naroda i kultura u potrazi za onim autentičnim što je zaboravljeno. Napomenimo da su na romantičare ovdje utjecali idealisti: smješteni na samoj prekretnici između tradicionalne kršćanske doktrine i nadolazećeg sekularnog društva industrijskog kapitalizma oni su aproprirali judeo-kršćansku tradiciju u kulturu, poput navedenih ideja povijesti spasenja i 'bezgrešnog' stanja čovječanstva na počecima vremena. Sada je transcendencija po prvi puta horizontalna više nego vertikalna – odnosno, postaje pitanje kulture i povijesti (koja u ovom slučaju teži budućem stanju

⁷⁶ Eagleton, *Culture and the Death of God*, str. 100.

⁷⁷ Ističem zanimljiv esej koji se bavi ovom temom: J. Drummond Bone: „A Sense of Endings: Some Romantic and Postmodern Comparisons“ u: Edward Larrissy: *Romanticism and Postmodernism* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999)

blagostanja).⁷⁸ U svojem viđenju povijesti, zaključujem, romantizam je sličan postmoderni – s tom razlikom da romantičari nisu mislili da proživljavaju kraj povijesti – oni su se možda njemu nadali, ali ga još su ga vidjeli negdje daleko, na kraju horizonta. Ono originalno što je proizašlo iz navedene romantičarske potrage za zaboravljenim ljudstvom u povijesti i egzotičnim kulturama ustvari je izum žudnje, objašnjava Eagleton. Žudnja je beskrajna pokretačka snaga, ali isto tako ostaje i vječito nezadovoljena – ona je u potrazi za rajem koji je zauvijek izgubljen i za cjelovitosti koju nikada ne može postići.⁷⁹

Par riječi o odnosu romantičara prema prosvjetiteljskom projektu prije no što nastavimo dalje: Gunjević naglašava da je romantizam isticao ono emotivno, mračno i onostrano, dakle ideale suprotne onima koje je njegovalo prosvjetiteljstvo, te nas upućuje na pred-romantičarskog filozofa osamnaestog stoljeća Johanna Geoga Hamanna čije su ideje utjecale na protu-prosvjetiteljstvo, a posebno na romantičarski *Sturm und Drang*. Ovaj autor nagovijestio je neminovnu propast prosvjetiteljskog racionalizma i predvidio romantičarsko razočaranje obećanim, ali neodigranim revolucionarnim obratom koji je trebao osloboditi svijet. Prvenstveno iz tog osjećaja razočaranja sada se javlja takozvana 'meka revolucija' koja tendira romantizirati svijet. U svojoj biti, ovaj tip revolucije nije politički, već se fokusira na potragu za umjetničkim genijem, gotovo poput novog mesije koji će senzibilizirati i promijeniti društvo kroz spajanje prirodnog, panteističkog, mitološkog i revolucionarnog. Gunjević drži da će se opisana romantičarska melankolija negativno odraziti na ideologiju fašizma – razlika je jedino što tamo umjesto umjetničkog genija imamo naglasak na genijalnoj naciji. I još na jednom mjestu Gunjević radi sličnu usporedbu: opisujući religijski fundamentalizam današnjice, konstatira da je on reakcija na prosvjetiteljski projekt koji je inzistirao na izbacivanju religije iz javne sfere. Na taj se način religiozno smjestilo u ono privatno, osobno i individualno, uzrokujući nastanak radikalnih binarnih opozicija – između vjere i razuma, znanosti i tehnologije, prirode i kulture, imanentnog i transcendentnog. Taj događaj omogućio je nastanak sekularnog društva, onoga koje ne smije imati nikakav odnos prema onostranom. Gunjević, međutim, upozorava da je ovo umjetan mitološki diskurs koji će stvoriti sekularno kao oblik kvazireligije.⁸⁰

⁷⁸ Eagleton, *Culture and the Death of God*, str. 46-47; 100

⁷⁹ Ibid, str. 96.

⁸⁰ Gunjević, *Svakodnevna alkemija*, str. 68-69; 114

Već smo napomenuli da su romantičari željeli pronaći izgublenu ljudsku prirodu u dalekoj povijesti i egzotičnim kulturama. I Hanegraaff kao značajno obilježje romantičarskog religijskog žića navodi interes za orijentalne kulture i njihova religijska vjerovanja. Sada se ponajprije razvija fantazmatična vizija Istoka kao riznice moćne duhovne mudrosti. Ovo je nešto kasnije utjecalo na već spomenutu teozofiju i razne američke religijske pokrete. Pa iako je utjecaj orijentalnih ideja koje počinju cvjetati u periodu romantizma bio izrazito značajan, Hanegraaff ukazuje i na nerijetke greške u razumijevanju tog fenomena. Naime, često se smatra da mnoga *New Age* vjerovanja imaju čvrst temelj u istočnoj religioznosti, ali to je, generalno gledajući, netočno. Ono što zapravo sačinjava *New Age* su elementi tih religija, ali profiltrirani kroz Zapadni ezoterizam (koji smo već spomenuli kao bitnu instancu), okultizam i romantičarsku filozofiju, kojom se sada bavimo. Također, istočna religioznost je prisvojena do one mjere do koje se mogla asimilirati u postojeće Zapadne okvire, koji su mogli biti okultistički, ezoterijski ili romantičarski, ali u svakom slučaju, Zapadnog porijekla.⁸¹ Originalno, istočne duhovnosti, često na Zapadu objedinjene u naziv hinduizam, označavaju širok spektar *dharmičkih* praksi indijskog potkontinenta, čitamo u *Historical Dictionary of New Age Movements*. Hinduizam je religija – nazvati ćemo je tako u nedostatku boljeg opisa – čiji nauk je sačuvan u Vedama, Mahabharati te Puranama. On ima bezbrojne bogove i božice: od poznatijih valja spomenuti Višnu (boga ujedinjenja) i Šivu (boga uništenja), koji zajedno s Brahmanom (stvoriteljem) čine trimurti. Žensko božanstvo naziva se Devi te ima bezbrojne manifestacije – Sarasvati, Lakšmi i Parvati čine tridevi, a značajne su i Durga te Kali, dok se ženski kreativni božanski princip (koji može biti utjelovljen u pojedinim božicama ili egzistirati kao neovisno božanstvo) naziva Šakti. Bogova i božica u hinduizmu ima još mnogo, stoga ih nećemo sve nabrajati. Iako bi se činilo da su politeistički nastrojani, indijci smatraju da su bogovi koje štuju iluzija (*maya*), baš kao i čitav materijalni svijet kojeg su dio. Hinduistički transcendentelni cilj jest postići oslobođenje (*moksha*) kroz zajedništvo sa apsolutom (Brahmanom), a ono se postiže identifikacijom iskonskog božanskog sebstva (Atman) sa tom vrhovnom realnosti. Osim poštivanja *dharme*, indijci prakticiraju razne oblike meditacije i *yoge* u nadi prosvjetljenja i oslobođenja. U drugoj polovici dvadesetog stoljeća indijska duhovnost postaje sve dostupnija na Zapadu te se ubrzo počinje ispreplitati s *New Ageom*, kako bi na koncu posve srasla s njim. Brojni učitelji, od kojih su neki od najpoznatijih

⁸¹ Hanegraaff, „The New Age Movement and Western Esotericism“, str. 44-45

Sai Baba te utemeljitelj antropozofije Rudolf Steiner, doprinijeli su preoblikovanju hinduizma u odnosu na zapadu publiku.⁸²

Od svih promjena začetih u romantizmu, ono što će se u suvremenosti najviše odraziti na novu duhovnost je drugačiji odnos prema individui, piše Christopher Partridge, odnosno naglasak na 'sebstvu' (čije su poželjne karakteristike suprotne *ratio* koji je propagiralo prosvjetiteljstvo). I romantizam i suvremeni *New Age* individualizam tako dijele sličan imperativ na intuiciji i imaginaciji čovjeka koji se sada percipira kao samodostatan i sposoban sam razumjeti misterij univerzuma. Čovjek može pristupiti beskonačnom, otkriti metafizičko i iskusiti duhovno. On je dio svemira koji nije inertna nakupina materije, već živući, kreativni entitet čiji je on aktivan dio. Ove ideje vrlo su snažne u *New Age* pokretu, koji neprestano naglašava sposobnost individue da shvati istinu o prirodi te vjeruje u autoritet svakog čovjeka u duhovnim stvarima.⁸³

Vratimo se sada nakratko Eagletonu koji je, kao što smo već naveli, detektirao početke sekularizacije društva u prosvjetiteljskom periodu. Od tada pa sve do danas, tvrdi, dakle tijekom čitave moderne, tražilo se nešto što bi moglo zamijeniti umirućeg Boga. Tako su već spomenuti *ratio*, žudnja i ljudskost, kao i umjetnost, država, znanost i priroda neko vrijeme mijenjali Boga i bili objekti ljudskog štovanja. Religijski aspekt moderne maglovit je, a vjera skoro posve razrijeđena, opustošena od dogmatizma i spojena sa sekularnim načinom razmišljanja. Ipak, Bog ne umire, već se pokušava premjestiti negdje drugdje, izvan oblasti tradicionalne religije. Eagleton tako nastoji odgovoriti na pitanje što sve danas može zamijeniti religiju. Neki će, primjerice, isticati psihoterapiju, koja je usporediva sa kršćanstvom po ulozi svećenika/psihologa, ritualima ispovijedanja, svijesti o grijehu, ontološkoj krivici i nesvjesnom.⁸⁴ Nerijetko stoga nailazimo na isprepletanje *New Agea* sa psihologijom, što se na neki način nastavlja na naše netom završene zamjedbe o individualizmu i novom shvaćanju sebstva u suvremenosti. Hanegraaff zamjećuje da u *New*

⁸² Michael York: *Historical Dictionary of New Age Movements* (London: The Scarecrow Press, 2004), str. 64-65; 90-91; u nastavku teksta: York, *Historical Dictionary of New Age Movements*

⁸³ Christopher Partridge, „Truth, Authority and Epistemological Individualism in New Age Thought“ u: Daren Kemp, James R. Lewis: *Handbook of New Age. Brill Handbooks on Contemporary Religion* (Leiden: Brill, 2007), str. 237. Odnosom *New Agea* prema sebstvu detaljnije se bavi sljedeća knjiga: Kathy Oddenino: *Bridges of Consciousness. Self Discovery in the New Age* (Annapolis: Joy Publications)

⁸⁴ Eagleton, *Culture and the Death of God*, str. 24; 46

Ageu postoji širok spektar alternativnih terapija, psiholoških teorija i medicinskih praksi. Iako mogu biti veoma različite, sve dijele neke zajedničke karakteristike: za početak, valja naglasiti da niti jedna nije isključiva u smislu da se fokusira samo na fizičko, mentalno ili psihičko. *New Age* smatra sve aspekte ljudskog bića jednom integralnom i neodvojivom cjelinom. Primjerice, mnoge alternativne prakse iscjeljenja ističu da se psihički problemi reflektiraju na tijelu u obliku energetske blokade, što rezultira fizičkim disfunkcijama raznih vrsta. Nadalje, *New Age* terapije proces iscjeljivanja direktno vežu uz duhovni rast. I psihički i fizički problemi, smatra se, rezultat su duhovnog disbalansa. Stoga je iscjeljenje u najširem smislu nužan korak ka apsolutnoj harmoniji duše i tijela, odnosno prosvjetljenju. S obzirom da je *New Age* prihvatio ideju reinkarnacije i/ili metempsihoze, često se naglašava da proces potpunog iscjeljenja traje kroz više života. To također može značiti da netko tko se u ovom životu nosi sa psihičkim i fizičkim problemima snosi posljedice svojih prijašnjih inkarnacija. S obzirom da je um vrhovni izvor iscjeljenja, takav način razmišljanja često vodi vjerovanju da se netko tko je sam sebi uzrokovao bolest za koju sada mora preuzeti odgovornost može iscijeliti pomoću pozitivnog razmišljanja. Još jedan od ključnih elemenata *New Age* alternativne terapije jest teorija 'čakri': čakre su sedam centara transformativne energije locirane horizontalno na tijelu. U mnogim praksama iscjeljenja one funkcioniraju kao temelji jedinstva uma i tijela, iscjeljenja i duhovnog rasta – zato je potpuno 'otvaranje' čakri rezultat postizanja prosvjetljenja. Neke *New Age* terapije formiraju relativno nezavisnu domenu (ali svejedno vrijednu zapažanja); radi se o 'transpersonalnoj' psihologiji. Ova je škola nasljednica humanističke psihologije, a bazira se na uvjerenju da je sveobuhvatan pogled na ljudsku psihu moguć samo ako se u obzir uzmu transpersonalna iskustva. Njih pak u najširem smislu označavaju mistična iskustva, paranormalne pojave i promijenjena stanja svijesti. Na ovoj se pozadini možda razvio i jedan poprilično autonoman fenomen *New Agea*: neo-šamanizam. On je, naime, baziran na namjernom izazivanju promijenjenih stanja svijesti pomoću raznih rituala, što omogućava čovjeku da pođe na unutrašnje putovanje do transpersonalne domene, gdje može dobiti odgovor na pitanja vezana uz iscjeljenje i osobni rast. Posljednji značajni aspekt *New Age* terapija koji ćemo spomenuti sastoji se od utjecaja suvremene svjetovne psihologije na to kako *New Age* shvaća ezoterijske koncepte. *New Age* religioznost karakterizira dvostruki fenomen psihologiziranja religije i sakralizacije psihologije, uslijed čega se naglasak stavlja na činjenicu da je religija u umu osobe te da su religijska iskustva subjektivna. Začudo, ovo ne vodi ateizaciji *New Age* vjernika. Ponajviše pod utjecajem jungijanske psihologije, um se počinje shvaćati kao sakralna dimenzija čovjeka. Jung je u

svojim djelima također pokazao interes prema gnosticizmu, alkemiji i ezoteriji, potpomognuvši tako obogaćivanje njihovog nauka psihološkim, kao i religijskim značenjem. Opet valja naglasiti da se ovdje ne radi o tradicionalnoj alkemiji, gnosi ili ezoteriji već o njihovim suvremenim interpretacijama. *New Age*, da zaključimo, razumije religiju u psihološkim terminima, ali ne želi reducirati religiju na psihologiju. U tom je smislu pitanje je li božansko stvarno ili postoji samo u našem umu za pripadnike *New Agea* pogrešno jer podrazumijeva lažni dualizma između uma i vanjskog svijeta.⁸⁵

New Age se konačno definira u razdoblju kasnog kapitalizma. Hanegraaff piše da sam početak pokreta službeno datiramo u sedamdesete i rane osamdesete godine prošlog stoljeća, kada se prepoznaje već izgrađena mreža ljudi (polagano stvarana tijekom moderne) koji su idejno bliski te prakticiraju slične alternativne prakse. 1982. godine, Marilyn Ferguson piše knjigu *Aquarian Conspiracy* koja se smatra manifestom *New Agea*, budući da se tamo po prvi puta izrijeком oslovljava nova duhovnost. Tada je termin *New Age* počeo označavati kompleks ideja i aktivnosti kojima je zajedničko bilo nastojanje da stvore novo čovječanstvo kroz promjenu svijesti i nov način življenja, na drugačijim temeljima od onih koje je nudila dominantna kultura. To je trebalo označiti ulazak u 'Eru Vodenjaka' nakon dugog perioda 'Ere Riba', što su velika povijesna razdoblja, odnosno eoni.⁸⁶ Ovdje bih ponovno naglasila značenje postmodernog *endizma* za percepciju pojave *New Agea*. Baš kao i sve što smo spomenuli – povijest, ideologija, čovjek – tako i religija umire. *New Age* će vjerovati da se 'smrt religije' odnosi na staru, kršćansku religiju koju će zamijeniti autentična, nova duhovnost. Doba Riba (ranokršćanski simbol i akronim Isusovog imena) pripadalo je kršćanstvu. Sada, međutim, ono umire izmjenom dominantnih horoskopskih znakova i posljedično do promjene paradigme. Novo doba, Doba Vodenjaka, stvoriti će istinsku duhovnost i novo čovječanstvo. Ipak, ovdje valja napomenuti da je, baš kao i romantizam, i *New Age* s ovakvim narativom zapravo preslikao kršćansku nadu u spasenje koje će se zbiti na kraju povijesti dolaskom raja na zemlji. *New Age* razvio se iz kršćanske eshatologije koja je pak utjecala na apokaliptični karakter postmoderne. Također, napominjem da je zapravo na isti način nastalo i kršćanstvo, koje je u početku bilo jedna od židovskih apokaliptičnih sekti.

⁸⁵ Hanegraaff, „The New Age Movement and Western Esotericism“, str. 33-47; 123-129. Istaknimo sljedeću Jungovu knjigu koja je relevantna za ovu temu: C. G. Jung: *Psychology and Alchemy* (Hove: Ruotledge, 1953)

⁸⁶ Hanegraaff, „The New Age Movement and Western Esotericism“, str. 28.

Sam je Isus Krist, prema nekim interpretacijama, vjerovao da živi na kraju vremena, a prvi kršćani obitavali su u nekom obliku proto-komunističkih zajednica gdje su uživali potpunu klasnu i nacionalnu jednakost. Odbacujući norme dominantne kulture pripremali su se za drugi Kristov dolazak. Poveznica s nastankom i idejama *New Agea* je očigledna, bez obzira na različitost sadržaja samih duhovnosti. Danas međutim, da se vratimo Hanegraaffu, nakon početnog entuzijazma s kraja prošlog stoljeća, nada u brz dolazak novog doba je splasnula, stoga ova ideja više nije toliko prominentna koliko u originalnom pokretu. Doba Vodenjaka postaje samo jedna od brojnih karakteristika *New Agea*, tako da mu je moguće pripadati i bez zaokupljenosti novim dobom. Iako je u svojim počecima imao kontra-kulturni potencijal, *New Age* se u devedesetima komercijalizira te se sve više podčinjava dominantnoj potrošačkoj kulturi, što zasigurno uzrokuje jednu vrstu erozije ovog pokreta.⁸⁷

Zadnji aspekt *New Agea* kojim ćemo se baviti u ovom pregledu jest njegova veza s kapitalističkim sustavom. Stoga se valja, u kratkoj digresiji, vratiti Eagletonu koji pokušava pronaći supstitut za religiju nakon smrti Boga i naglog uspona industrijskog kapitalizma. Zadatak modernog doba bilo je izbaciti Boga s njegovo trona i postaviti čovjeka na njegovo mjesto. Tako se teologija pretvorila u antropologiju, ali rezultat nije uništenje religioznosti, već njezina rekonstrukcija. Bio je ovo početak pobožanstvenja čovječanstva, očitovanog u kolektivnom narcizmu suvremenosti. Ono što je zamijenilo religiju sada u postmoderni zapravo je kultura. Bog uzima svakog čovjeka pod svoju protekciju bez obzira na njegove sposobnosti i voli sve podjednako iz jednostavnog razloga jer u svim ljudima postoji jednak potencijal. Kultura je po tome nalik Bogu koji nas sve voli – ona je, štoviše, postala sekularno ime za Boga. Ono što možemo svrstati pod pojam 'kultura' i što može postati objekt ljudskog štovanja gotovo je neograničeno po opsegu, stoga Eagleton navodi različite primjere – poput sporta koji u suvremenosti na neki način funkcionira kao zasebna religijska sekta. Ono što se također pokazalo kao dobra zamjena za Boga je znanost, koja je na sebe preuzela zadatak artikulacije misterija života.⁸⁸

Uloga kulture u današnjem društvu izrazito je kompleksna, budući da se čak i politika pretvara u kulturu te se bazira na identitetskim konfliktima. Stoga se Eagleton nadovezuje na Raymonda Williamsa i njegovu razliku između rezidualne, dominantne i emergentne kulture

⁸⁷ Hanegraaff, „The New Age Movement and Western Esotericism“, str. 29.

⁸⁸ Eagleton, *Culture and the Death of God*, str. 46; 63-77; 142

kako bi bolje objasnio kulturnu dinamiku postmoderne. Rezidualna kultura, naglasimo, nije jednaka arhaičnoj, budući da je za razliku od potonje još uvijek aktivan element sadašnjosti – ekspresija vrijednosti i iskustava koje dominantna kultura ne može u potpunosti prilagoditi sebi. Velik dio poimanja kulture kao identiteta, za što smo već rekli da je bitno obilježje današnjice, jest u ovom smislu rezidualno. Rezidualna kultura je enklava tradicionalnog otpora koja crpi snagu iz prethodnih društvenih i/ili kulturnih formacija. U svojoj biti, ovaj otpor može biti opozicijski ili alternativan (ako je nacionalizam opozicijski oblik, *New Age* je alternativan). Međutim, ovi pokreti nisu samo preostaci prethodne kulture, oni su također i proizvodi sadašnjosti te potencijalni glasnici budućnosti. Današnje vrijeme specifično je upravo po tome što objedinjuje sve tri kategorije koje se intenzivno prožimaju. Dominantna se kultura danas sastoji od takozvane 'visoke' kulture, postmodernizma, građanskih vrijednosti i konzumerizma. Ona potkopava tradicionalne identitete, pritišćući rezidualnu kulturu do točke gdje se ona ponovno javlja kao emergentna. Na taj način nastaje čitav pokret koji nastoji izazvati dominantnu kulturu, nastojeći položiti pravo na oblikovanje kulture u budućnosti. I dok postmoderna proklamira kraj povijesti, ove sile nastavljaju glumiti modernistički scenarij gdje se prošlost vraća, ali ovaj puta kao budućnost.⁸⁹ Ono što ćemo mi, međutim, sada naglasiti jest odnos religije i potrošačke kulture u postmoderni. Adam Possamai također ističe da se moraju posebno naglasiti duboke korelacije između *New Agea*, neoliberalnog kapitalizma i globalne konzumerističke kulture. Nove duhovnosti sastavni su dio kulturalne logike kasnog kapitalizma.⁹⁰

Kratka digresija vezana uz definiranje *New Agea*: Possamai nam je interesantan i zato što zamjećuje da je današnja religioznost previše fragmentirana da bi stala u naslov *New Age* (primjerice, neki strogo odvajaju *New Age*, utemeljen, kao što smo naveli, na istočnoj religioznosti od duhovnosti koje imaju uporište u poganskim kulturama). Zato ovaj autor fenomen postmodernih duhovnosti objedinjuje pod pojmom 'perenizam', koji bi trebao biti sveobuhvatniji. Navedeni termin uključuje sve postojeće alternativne duhovnosti, a čije su

⁸⁹ Eagleton, *The Idea of Culture*, str. 116-117. Istaknimo sljedeću knjigu Raymonda Williamsa na ovu temu: *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society* (Oxford: Oxford University Press, 1976)

⁹⁰ Adam Possamai: „Producing and Consuming New Age Spirituality: The Cultic Milieu and the Network Paradigm“, u: Daren Kemp, James R. Lewis: *Handbook of New Age. Brill Handbooks on Contemporary Religion* (Leiden: Boston, 2007), str. 151; u nastavku teksta: Possamai, „Producing and Consuming New Age Spirituality: The Cultic Milieu and the Network Paradigm“

zajedničke karakteristike sljedeće: perenizam je sinkretistička, ali i monistička duhovnost. Svi elementi kozmosa su u međudnosu, a jedan apsolutni princip prožima cijelu realnost. Odbacuje se dualizam (primjerice između duha i tijela). Vjernici (ili bolje reći praktikanti) nastoje razviti etiku ljudskog potencijala i rade na sebi u svrhu osobnog rasta. Ljudi su pozvani tražiti duhovno znanje kroz samorazvoj koji obećava istinu o univerzumu i sebstvu. Possamai također podcrtava da se klasični termini iz sociologije religije ne mogu primijeniti na ovu duhovnost (termini 'kult', 'religija', pa čak i 'vjernik' postaju nedostadni za opisivanje karaktera novih duhovnosti). Postmoderna alternativna religioznost, perenizam, vitalan je dio društvenog prostora, te pogotovo ljudske svakodnevice, ali ju je zbog fragmentirane prirode našeg doba gotovo nemoguće teoretski opisati. Za kraj, Possamai naglašava da iako je pojam 'perenizam' precizniji i sveobuhvatniji, mnogi (uključujući i njega) nastavljaju koristiti termin *New Age* kao sinonim za suvremenu duhovnost – što smo učinili i mi u ovom radu.⁹¹

Što se tiče odnosa *New Agea* te kapitalističkog sustava i mentaliteta, osvrnuti ćemo se na Slavoju Žižeka i njegovu interpretaciju postmodernog odnosa Zapada i Istoka. Zapadni je kapitalizam pobijedio na razini ideološke superstrukture. U našoj je civilizaciji time, međutim, ugroženo judeo-kršćansko nasljeđe koje će ubrzo posve zamijeniti snažan *New Age* pokret kao dominantna hegemonijska ideologija globalnog kapitalizma. Nadalje, na primjeru 'Zapadnog budizma' Žižek objašnjava paradoksalno značenje *New Agea* za kapitalistički sustav: budizam se ovdje prezentira kao lijek protiv stresa uzrokovanog kapitalističkom dinamikom – on je prezentiran kao sredstvo koje omogućava postizanje unutrašnjeg mira, kao ideološki suplement kapitalizma. Žižek, međutim, pojašnjava da su danas ljudi uglavnom psihički nesposobni nositi se sa rapidnim ritmom tehnološkog razvoja i popratnih društvenih promjena. Drugim riječima, postoje gotovo nemoguće prilagoditi se novotarijama. Tako, umjesto pokušaja da se nose sa ubrzanim ritmom kasnog kapitalizma, ljudi se dragovoljno odriču nastojanja da vrate izgublenu kontrolu, te se, suprotno tome, uče 'prepuštiti' događajima. Na ovaj način naoko stvaraju distancu prema vanjskom svijetu koji nema ništa s esencijom našeg bića. Zapadni je budizam, smatra Žižek, najučinkovitiji način da se u

⁹¹ Possamai, „Producing and Consuming New Age Spirituality: The Cultic Milieu and the Network Paradigm“, str. 153-154. Adam Possamai jedan je od najrelevantnijih istraživača religije u suvremenosti, stoga ističem i njegove dvije knjige gdje se također bavi *New Ageom*: Adam Possamai: *Religion and Popular Culture. A Hyper-Real Testament* (Brussels: Peter Lang, 2005); te: Adam Possamai: *Sociology of Religion for Generations X and Y* (London: Routledge, 2009)

potpunosti participira u kapitalističkoj dinamici dok se zadržava privid mentalne stabilnosti. Drugim riječima, budizam je fetiš koji omogućava potpuno sudjelovanje u kapitalističkoj igri, iako nas neprestance uvjerava da zapravo nismo u potpunosti unutar igre, i da smo sposobni kritički misliti o kapitalizmu kao bezvrijednom spektaklu. Ono što je zaista vrijedno jest mir unutarnjeg sebstva.⁹²

Još jednu zanimljivu perspektivu donosi Gunjević koji sam kapitalizam tretira kao religiju, oslanjajući se pritom na radove Waltera Benjamina i Maxa Webera. Weber je prvi tumačio kapitalizam kao religijski fenomen, dokazujući kako nije moguće razumjeti nastanak kapitalizma bez da se u obzir uzme religijska struktura društva, naročito onih protestantskih. Benjamin, s druge strane, tvrdi da kapitalizam nije moguće razumjeti ukoliko ga ne prihvatimo kao religijski kult. On je uistinu vrsta religije – baš kao i ona želi riješiti problem ljudske patnje i osloboditi čovjeka. Štoviše, on je jedna od najradikalnijih religija ljudske povijest. Sve što postoji na svijetu je postoji samo u odnosu na kapitalistički kult, iako isti nema dogmatsku ili teološku strukturu. Gunjević izdvaja neka ključna obilježja kapitalizma kao religije: ponajprije, on propagira vječni festival bez odmora, snova i milosti. Sljedeće, kapitalizam je antireligija, u smislu nepostojanja *shabbata*, dana odmora. Također, kapitalizam ne nudi oprost nakon pokajanja, već jedino permanentni osjećaj krivnje. On negira raj na početku povijesti i najavljuje raj na njezinu kraju. Kapitalizam nudi lažno obećanje oprosta od krivnje, međutim, ne može iscijeliti ljude od nihilizma kojeg je sam stvorio. Posljednje, kapitalizam je Boga proglasio krivim za nesavršenost svijeta, on je krivac koji snosi odgovornost za svijet koji se nužno mora promijeniti.⁹³ Na ova Gunjevićeva zapažanja nadovezuje se i Eagleton koji postmodernizam tretira kao post-tragičan – tragedija uključuje mogućnost nepovratnog gubitka, ali postmoderna više nema što za izgubiti, budući da je već sve umrlo. Budući da je postmoderna kultura banalna, post-tragična, bez utemeljenja, nelinearna, bez nadahnuća koje bi mogla ponuditi i skeptična prema univerzalnosti – možda bi mogli konstatirati da je i post-religijska. Ipak, vidjeli smo već da religija opstaje u obliku kulture. S druge strane, postmodernizam je sigurno post-teološki, jer nastoji prestati govoriti ili čak misliti o Bogu. Ovo postaje imperativ. Nadalje, subjekt kasnog

⁹² Slavoj Žižek: *On Belief* (London: Routledge, 2001), str. 12-15. Žižek isti primjer navodi i u sljedećoj svojoj knjizi: Slavoj Žižek: *Less than Nothing. Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism* (London: Verso, 2012), str. 6-8

⁹³ Gunjević, *Svakodnevna alkemija*, 74-75

kapitalizma odvaja se od svoje uloge proizvođača i postaje potrošač. Ono što Eagleton vidi u ovj promjeni je sljedeće: Bog nikako ne može umrijeti dok god je čovjek, stvoren na njegovu sliku, kreator poput njega – dakle proizvođač. Iza svakog čina proizvodnje stoji ideja kreacije. Međutim, sada, u kasnom kapitalizmu, subjekt postaje pasivan i proizvoljan, a društvo neće preživjeti najavu novog čovjeka – vječnog, besmrtnog potrošača.⁹⁴

Eagleton piše da su dva obilježja religije sudbonosna za postmodernizam: prvi je pojava fundamentalizama, a drugi obnova potrage za Bogom. Kao što smo već napomenuli, Boga će sada čovjek pronaći u prostorima kulture i estetike. Naročito nam je značajno da se Bog sada fragmentira kako bi se smjestio u brojne aspekte ljudske svakodnevice. Religija postaje dio dokolice, dijela dana namijenjeno odmoru, potrošnji i užitku. *New Age* za Eagletona zapravo nije prava religioznost, već karikatura religioznosti proizašla iz materijalističke civilizacije. Marx je upravo ovu vrstu duhovnosti imao na umu kada je rekao da je religija srce svijeta koje nema srca i duša bezdušnih uvjeta. Udar *New Agea* u suvremenosti upravo je takve vrste – on je utočište od kapitalističkog svijeta, ali ne želi se uplitati u prljav posao njegove transformacije. Zato je za Eagletona *New Age* znak potlačenog bića, nalik Freudovom patološkom simptomu koji ukazuje na ono što ne valja sa subjektom. Baš poput neuroze, ova religioznost izražava potisnutu i osujećenu žudnju koja se premješta negdje drugdje. Ipak, *New Age* je simptom nezadovoljstva ovim svijetom, stoga, koliko god proturječan bio, ne nosi sasvim pejorativno značenje. On je oblik protesta, putokaz koji ukazuje na problem, iako nikako ne može biti rješenje tog problema.⁹⁵

⁹⁴ Eagleton, *Culture and the Death of God*, str. 186-190

⁹⁵ Ibid, str. 192; kao i: Eagleton, *Reason, Faith, and Revolution: Reflections on the God Debate*, str. 40

5. KRŠĆANSTVO I *NEW AGE*: SLUČAJ INTERNETSKIH PORTALA

U ovom dijelu rada analizirati ćemo katoličke internetske portale s ovih prostora koji otkrivaju odnos kršćana prema konkurentnom *New Age* pokretu. Najprije valja, međutim, spomenuti još jedno bitno obilježje postmoderne, kojim se prethodno nismo izričito bavili – njezino savezništvo s novim tehnologijama. Naša stvarnost sada već veoma nalikuje četvrtom stupnju Baudrillardovog 'simulakruma' – hiperrealnosti, pa i Castellsovoj 'stvarnoj virtualnosti' u kojoj je ljudska komunikacija posve ovisna o umreženosti putem novih tehnologija, bez kojih život polako postaje nezamisliv.⁹⁶ Postmoderni čovjek nalazi se u tehno-okolišu kojeg je doduše sam stvorio, ali on povratno utječe na njega, postajući tako bitan faktor u oblikovanju suvremenog subjekta. Svakako, ovdje valja naročito naglasiti *cyber*-prostor, budući da su upravo internetski portali ono čemu ćemo posvetiti ostatak rada. Ulaskom u *cyber*-prostor, čovjek je u mogućnosti nadići granice fizičkog prostora, spojiti se s istomišljenicima sa svih krajeva svijeta, ili doći do informacija ili saznanja o nekom predmetu brže i lakše nego ikada prije.⁹⁷

Nadalje, portali koje ćemo upravo analizirati odgovaraju dakako konceptu novih medija, stoga je bitno istaknuti kako je naša svakodnevnica u postmoderni naročito posredovana raznim medijskim sadržajima. Na ovu činjenicu upućuje nas i Hajrudin Hromadžić, koji naročito naglašava da medijski narativi možda i imaju uporište u realnosti, ali i da tijekom reprodukcije svojih sadržaja transformiraju tu istu stvarnost na koju se odnose, odnosno – mediji imaju moć utjecati na daljnji tijek događaja na koje se prvotno referiraju.⁹⁸ Dakle, tekstovi s katoličkih portala koje ćemo analizirati zaista imaju podlogu u stvarnom antagonizmu između kršćanske doktrine i novonastalih duhovnosti koje su svjetonazorski, što smo imali priliku vidjeti u prethodnom poglavlju, mnogo drugačije od tradicionalnog kršćanstva. Međutim, kontinuiranim objavljivanjem sadržaja koji se bave ovom

⁹⁶ Jean Baudrillard: *Simulacra and Simulation* (Michigan: The University of Michigan Press, 1994); kao i: Manuel Castells: *The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume I: The Rise of Network Society* (Malden: Wiley-Blackwell, 2010)

⁹⁷ Problematika *cyber*-prostora dobro je obrađena u sljedećoj knjizi: Marc A. Smith, Peter Kollock: *Communities in Cyberspace* (London: Routledge, 1999)

⁹⁸ Hajrudin Hromadžić: *Medijska konstrukcija društvene zbilje. Socijalno-ideološke implikacije produkcije medijskog spektakla* (Zagreb: AGM, 2014), str. 22-25

problematikom oni produbljuju postojeći konflikt, stvaraju nove polemike oko ispravnosti dotičnih nazora te informiraju vjernike koji su sada vjerojatno bolje upućeni u svoju religiju nego ikada prije tijekom povijesti. Na tri konkretna primjera medijskih reprezentacija sada ćemo vidjeti neke od aspekata antagonizma kršćanstva i *New Agea*.

5.1. Praktična duhovnost *New Agea*: slučaj portala Glas Koncila

Naš prvi primjer pronaći ćemo u rubrici portala Glasa Koncila 'pitali ste...'. Ona nam je naročito interesantna budući da ovdje možemo pronaći stvarna pitanja vjernika na nedoumice koje se tiču njihove vjere, te pročitati teološki relevantne odgovore na ova pitanja. Na žalost, u rubrici zapravo nije istaknuto tko piše odgovore, ali sigurno se radi o grupi suradnika sa teološkom naobrazbom. Mnoga pitanja tiču se i *New Age* duhovnosti. Primjerice, jedan čitatelj se pita „što kazati prijatelju koji vjeruje u reinkarnaciju i čita knjigu *Svjetlost svijeta?*“.⁹⁹ Na našu temu se odnose i pisma „Je li tai-chi opasan?“¹⁰⁰ i „je li Reiki opasan za vjernika“¹⁰¹, te vrlo srodno pismo „Je li grešno bavljenje reikijem?“.¹⁰²

Jedan od čitatelja, potpisan kao 'Vjernik iz Malog Lošinja' piše pismo u kojem ga zanima „Koji je katolički stav o panteizmu, emanaciji i panteističkom evolucionizmu (*New Age*)?“ na kojem ćemo se sada malo zadržati. Ovu osobu zanima točno definiranje pojmova 'emanacija', 'panteizam' te 'panteistički evolucionizam', kao i kritička katolička ocjena tih sustava. Naime, dotični je vjernik u razgovoru s *New Age* vjernicima doveo u pitanje vlastite kršćanske stavove i ranije nepoljuljanu vjeru. Već se na početku odgovora na ovo pitanje izražava nevjerica da bi nešto što toliko različito od katoličanstva moglo poljuljati stavove ozbiljnog vjernika. Zanimljiva je sljedeća tvrdnja iz teksta: „kao kršćanin možda biste mogli stupiti u dijalog s pripadnicima nekog pokreta, ali samo pod uvjetom da ste stvarno dostatno upoznali svoju vjeru, da su vam poznata suvremena teološka obrazloženja, a donekle i filozofija. Ako te uvjete ne biste ispunjavali, a ipak biste željeli raspravljati s *newageovcima*, onda biste se upuštali u vrlo rizičnu raspravu koja bi zacijelo bila vrlo štetna za Vas, jer biste

⁹⁹ Pismo je moguće pronaći na sljedećoj mrežnoj lokaciji: <http://www.glas-koncila.hr/portal.html?catID=6&conID=280&act=show>

¹⁰⁰ <http://www.glas-koncila.hr/portal.html?catID=6&conID=293&act=show>

¹⁰¹ <http://www.glas-koncila.hr/portal.html?catID=6&conID=369&act=show>

¹⁰² <http://www.glas-koncila.hr/portal.html?catID=6&conID=148&act=show>

zapravo nehotice pristali na mogućnost da budete indoktrinirani od vještijih sugovornika¹⁰³. Iz dotičnog navoda vidimo kako se borba između *New Agea* i kršćanstva ne odvija samo pukim regrutiranjem novih vjernika – već i specifičnijom naobrazbom onih postojećih. Upravo citirana rečenica podržava i moj već navedeni stav da vjernici u suvremenosti postaju sve više i bolje upućeni u vlastitu vjeru. Znanje se intenzivno proizvodi i produbljuje. Ovo će zaoštriti postojeći konflikt, te definirati jasnije obje ideologije koje sada moraju jasno i precizno znati artikulirati svoje stavove.

Ipak, mi ćemo se sada detaljnije posvetiti specifičnim praksama koje vežemo uz *New Age* pokret. Kažem 'prakse' iako bi ih mogli nazvati i 'tehnika', a dosta ih je teško definirati. Reiki (popularna metoda iscjeljivanja) pripada ovoj skupini, baš kao i *yoga* i transcendentalna meditacija kojom ćemo se detaljnije baviti u ovom poglavlju. Ovakvih praksi ipak je mnogo više od ovih navedenih, koje su najpopularnije.¹⁰⁴ Ono što je, međutim, specifično za sve te tehnike jest činjenica da se mahom ne predstavljaju kao dio bilo kakvog religijskog pokreta, pa tako niti *New Agea*, stoga ih niti ljudi, od kojih ih mnogi prakticiraju, tako ne percipiraju. Ovakva situacija možda evocira Eagletonovu tezu o tome kako je u suvremenosti kultura zamijenila Boga – ljudi se danas ne žele referirati niti na transcendentno, niti religijsko, već samo na kulturu življenja koja im pomaže u svakodnevnom radu na sebi. Spomenute prakse došle su u Zapadnu civilizaciju prilikom ovdašnjeg cvjetanja novih duhovnosti s istoka – počevši od romantizma (to da tijelo također može biti dio duhovnosti zasigurno nije proizvod Zapada, koji je često i radikalno odvajao 'grešno' tijelo i 'dobar' duh), ali sada se odvajaju od njih, kao i od *New Agea* te funkcioniraju relativno autonomno.

Kako bih pojasnila netom iznesenu tvrdnju, uzeti ću jedan recentniji primjer iz hrvatskih medija: radi se o pokušaju Crkve da naglasi nespojivost kršćanstva i *yoge*, nakon čega se u medijima izjasnila i naša poznata skijašica Janica Kostelić. U lipnju tekuće godine Župa svetog Dominika Savia iz Slavanskog Broda upozorila je svoje vjernike da Grad Slavonski Brod zapravo djeluje protukatolički, budući da se na „Ljetu u Brodu“ sportskim

¹⁰³ <http://www.glas-koncila.hr/portal.html?catID=6&conID=59&act=show>. Zanimljive usporedbe *New Agea* sa kršćanstvom nalazimo i u sljedećim tekstovima: „Crkva pred izazovima terapija *New Agea*“ (http://katolicki-tjednik.com/vijest.asp?n_UID=763); te: „Razlike između *New Agea* i kršćanstva“ (http://sion.hr/hr_HR/blog/4/Vjeronauk/158/Razlike-između-New-Agea-i-krscanstva.html)

¹⁰⁴ Više o praksama novih duhovnosti možemo pročitati u knjizi: Marc Edwards: *Reiki, Yoga, Meditation and Yagyas. Techniques for Living in the New Millennium* (Omega Nebula, 2005)

aktivnostima pribraja i *yoga*. U svojim župnim obavijestima nadležne crkvene osobe upozorile su svoje vjernike na takvo, po njima pogrešno, tretiranje *yoge* kao sportske discipline. *Yoga* je tehnika koja je usko vezana uz hinduističku religiju, naglašavaju. Vjernike se stoga poziva da se informiraju o *yogi* kod naših teologa koji se bave istočnim duhovnostima (neke smo zasigurno naveli i mi u polazištima rada). Međutim, ova izjava nije ostala na razini župe, već je Ministarstvu znanosti obrazovanja i sporta upućen zahtjev za izjašnjavanjem definira li se *yoga* kao sport. Na taj upit odgovorila je Janica Kostelić, koja smatra da je *yoga* „sustav psiholoških i tjelesnih vježbi“ kojeg koriste mnogi sportaši u svrhu rekreacije ili u kineziterapijske svrhe. *Yoga* možda nema natjecateljski karakter, nastavlja Kostelić, ali je prepoznata kao sport u mnogim zemljama. O navodnom protukatoličkom karakteru *yoge*, ministarstvo se ipak nije izjašnjavalo. Hrvatski olimpijski odbor također je povodom ove afere ocijenio *yogu* kao sport, iako se također nije izjašnjavao o njezinom problematičnom odnosu spram katoličanstva.¹⁰⁵ Ipak, nama je upravo moment u kojem katoličanstvo prepoznaje *yogu* kao 'protukatoličku' interesantan. Činjenica da su o ovom događaju izvještavali mediji koji nisu povezani s religijskom problematikom (poput navedenog portala Novog Lista), svjedoči o nemalom medijskom prostoru kojeg takve teme zauzimaju. Pritom se u neku ruku, po mojem mišljenju, radi prije svega o medijskom spektaklu i senzacionalizmu koji zaista tretira religiju kao 'opijum za narod', kako bi Marx rekao.

Yoga, čitamo u *Historical Dictionary of New Age Movements*, praksa je koja se koristi kako bi poboljšala fizičke i mentalne sposobnosti pojedinca. Dolaskom na Zapad, *yoga* se odvojila od hinduizma i budizma kojima je izvorno pripadala. Klasično razumijevanje *yoge* sistematizirao je Patnjali: *yoga* se dijeli na četiri glavna oblika – *raja-yoga* (ona 'kraljevska', usmjerena na mentalne procese; dalje se dijeli na *hatha*, *mantra* i *laya yogu* u kojima je meditacija centralna tehnika), *jnana-yoga* (ona 'mudrosna', koja usmjerava čovjeka da se približi božanskom kroz znanje), *karma-yoga* (stavlja naglasak na dobra djela i ispravan stav) i *bhakti-yoga* (u njoj su veoma bitni rituali i osobna posvećenost božanstvu). Na Zapadu, *hatha-yoga* najviše odgovara onome što se u našoj civilizaciji drži *yogom*. Ona se temelji na

¹⁰⁵ O ovom slučaju izvijestio je portal Novi List: <http://www.novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/Crkva-tvrdi-da-je-joga-protukatolicka-djelatnost-Janica-Kostelic-joj-odgovara-da-je-u-pitanju-sport>. Istu vijest pronalazimo, primjerice, na portalima Slobodna Dalmacija i Jutarnji list, što svjedoči o širokom odjeku ovog slučaja u medijima.

posizanju (i očuvanju) fizičkog blagostanja kroz vježbe držanja (*asana*), disanja (*pranayama*) i kontrole osjetila (*pratyahara*). *New Age* je također aproprirao *yogu*: ona se ovdje često oslovljava kao 'yoga ljudskog potencijala', te upućuje na čovjekovu sposobnost apsolutne mentalne kontrole nad tijelom i postizanjem natprirodnih sposobnosti poput hodanja kroz vatru, izdržavanja fizičke boli, levitacije i slično. Ovdje možemo pribrojati i stjecanje telepatiskih moći. *Yoga* se u *New Ageu* također povezuje s meditacijom, te je u toj kombinaciji glavni način za osobni razvoj i postizanje cjelovitosti uma, tijela i duha, pa čak i prosvjetljenja.¹⁰⁶

Kao što vidimo iz predstojećeg navoda, *yoga* zaista ima izvorište u istočnim duhovnostima, a na Zapadu se smjestila u sferi alternativnih duhovnosti, poput *New Agea* koji nas naročito zanima. U naše doba naglasaka na individualizmu, netko može vježbati *yogu* smatrajući je dijelom svoje duhovne persone, ali bez da se definira kao pripadnik *New Agea* ili bilo koje druge religijske skupine. Na taj način, kao što sam već naglasila na početku ovog poglavlja, mnoge prakse koje su izvorno bile povezane s kakvim religijskim sustavom gube svoju vezu s njime, te funkcioniraju autonomno. U ovom slučaju, *yoga* se čak tretira kao sport čime se izražava vjera u to da je apsolutno sekularizirana, odnosno ogoljena od svojeg prvotnog vjerskog značenja. Iz katoličke je perspektive to ipak prilično problematično. Na portalu Hrvatskog Areopaga tako čitamo članak Josipa Blaževića koji je direktan odgovor na takvo tretiranje *yoge* kao sporta. U ovom tekstu stoji da se pri zauzimanju svojeg stava „HOO više vodio rasprostranjenosti primjene *yoge* nego upuštanjem u analizu njezinog doktrinarnog aspekta“. Nadalje, kritizira se da u obrazloženju olimpijskog odbora nema cjelovite definicije *yoge*, već je opisana samo kao sustav 'psiholoških' i 'tjelesnih' vježbi, dok je ona zapravo također i sustav duhovnih vježbi. Ovo predstavlja glavno uporište (katoličkih) prigovora *yogi*. U nastavku članka također stoji: „istom logikom, budući da neki sportaši prije utakmice ljube krunicu, možda bi se moglo i krunicu proglasiti sportskom djelatnošću, jer relaksira one koji ju mole, mlade i stare, samo što ona nije egzotična koliko i *yoga*. Tada bi borci za sekularnost zahtijevali njezino uklanjanje iz sporta jer, rekli bi, religiji je mjesto u Crkvi“.¹⁰⁷ Blažević je možda ipak na krivom tragu dok na ovaj način uspoređuje sekulariziranu *yogu* i katoličku praksu moljenja krunice koja je molitva *par excellence* (premda smo vidjeli da *yoga* zaista može biti sastavan dio novih duhovnosti), ali njegova je

¹⁰⁶ York, *Historical Dictionary of New Age Movements*, str. 203-204

¹⁰⁷ <http://www.areopag.hr/vijest/sto-je-janica-kostelic-objasnila-crkvi-o-jogi/>

zamjedba ipak zanimljiva. Naglašavam da postoji razlika, kao što smo mogli zamijetiti kod autora popu Egletona, između religije i kulturalne aproprijacije religijskog nasljeđa. Nakon smrti Boga, religioznost se smjestila u našu sekularnu kulturu i svakodnevni život – zato *yoga* može egzistirati odvojeno od referenci na nadnaravno, pa čak i biti tretirana kao sport. Ipak, slažem se s Blaževićem u tome da je egzotičnost i pomodnost *yoge* jedan od glavnih razloga njezine popularnosti, te upozoravam na nekritičnost današnjeg čovjeka koji uzima sve što želi sa sinkretističkog pladnja raznoraznih stranih duhovnosti ne promišljajući o njihovu zaleđu ili ideologiji.

Vratimo se sada portalu Glas Koncila i 'čitatelju iz Zadra' koji se pita „protivi li se transcendentalna meditacija našoj vjeri?“. U pismu navodi kako su ga u nedoumicu dovele izjave iz crkvenih krugova koje transcendentalnu meditaciju tretiraju kao još jednu od sekti, kao što su Jehovini svjedoci ili Hare Krishna, što je zbunjujuće budući da je iz drugih izvora saznao da transcendentalna meditacija sebe ne definira kao religiju, već kao jednostavnu, laganu i prirodnu mentalnu tehniku koja omogućava stanje najmanje uznemirene svijesti, odnosno dubinsku opuštenost uma. Ova praksa rezultira neutralizacijom stresa i napetosti. Transcendentalna meditacija je, navodi čitatelj, znanstveno potvrđena metoda koja pomaže u liječenju i prevenciji psihosomatskih bolesti. Nakon navođenja ovih informacija, čitatelj traži da mu se obrazloži protivi li se išta u transcendentalnoj meditaciji katoličkoj vjeri. Odgovor na pitanje započinje prilično odrješito, tvrdnjom kako je očito da su čitatelju u ruke došle knjige koje izdaju i šire pripadnici i organizacije transcendentalne meditacije. Međutim, u takvim se knjigama ne nalazi niti stvarnost, niti istina, već samo ono što bi potencijalno privuklo nove pristaše. Takva literatura je, nadalje, propagandni materijali koji namjerno ističe da transcendentalna meditacija nije religija ili pogled na svijet, što je čini prihvatljivom za religiozne ljude koji pripadaju drugim vjerskim zajednicama, kao i onima koji nisu religiozni. Zapravo, ovo je vješt način za regrutiranje novih vjernika. Nakon navedenih tvrdnji slijedi par uvida u praksu transcendentalne meditacije: njome se označava tehnika meditiranja koju je osnovao Mahesh Prasad Varma, koji se pak poziva na vođu ortodoksnog hinduizma koji se zove Svarni Brahmananda Sarasvati. Ova tehnika ne smije se učiti bez inicijacijske ceremonije. Nadalje, problematično je da se uvodni tečajevi iz Transcendentalne meditacije naplaćuju, što označava prekid s hinduističkom tradicijom, ali se i stiče dojam da tečajevi nisu pokret za mobiliziranje novih sljedbenika. Što se tiče konkretnih tehnika Transcendentalne meditacije, to je oblik mantra-meditacije koju se u navedenom odgovoru s portala Glas Koncila uspoređuje s magijskim izrazima tantričke tradicije. Transcendentalna meditacija se

predstavlja kao univerzalna tehnika za rješavanje problema. Iza toga stoji moderni religijski evolucionizam učitelja koji se zove Sri Aurobindos. Po njemu, evolucija rješava sve probleme onome tko joj se prepusti. 'Tehnologije samosvijesti' koje propagira transcendentalna meditacija postaju tako dio post-kršćanskog i post-religioznog pokreta, poznatijeg kao *New Age*. Nadalje, prema učenju pripadnika transcendentalne meditacije, druge religije, pa i kršćanstvo, ne mogu voditi Bogu i iskonskom religioznom životu jer im nedostaje 'praktična tehnika'. U zaključku ovog teksta stoji da je transcendentalna meditacija nespojiva s kršćanskim pogledom na svijet, a meditacijska praksa koju propovijeda u najmanju je ruku problematična. Čovjek koji želi ostati pravi katolički vjernik nema što tražiti na tečajevima transcendentalne meditacije.¹⁰⁸

Ovaj slučaj je ponešto drugačiji od prethodnog gdje je *yoga* promatrana kao sportska disciplina, odnosno kao sekularizirana Zapadna verzija vježbi koje upražnjavaju pripadnici istočnih religija. Zapravo, prema našoj evaluaciji ove prakse, moguće je da ovakvu osiromašenu Zapadnu verziju praktikanti na Istoku ne bi niti poistovjetili s onime što oni smatraju *yogom*. Međutim, u slučaju transcendentalne meditacije imamo slučaj koji mnogo više nalikuje ideološkom konfliktu između dvaju različitih verzija duhovnosti. *New Age* će općenito, pa i transcendentalna meditacija, smatrati da institucionalna religioznost guši čovjekovu autentičnu duhovnost (baš kao što je bilo naglašeno i u odgovoru na pismo). Također, nova će duhovnost staviti naglasak upravo na praktičan aspekt duhovnosti – meditacije, vježbe vizualizacije, iscjeljenja i slično. Ovo je donekle suprotno kršćanstvu, kod kojeg ne pronalazimo takav oblik religioznosti, koji bi se mogla nazvati 'praktičnim'. Doduše, u slučajevima karizmatičkog kršćanstva možda i nailazimo na tehnike iscjeljivanja ili izazivanja transa, ali ovo se uglavnom odvija u prostorima crkve i unutar uspostavljene crkvene hijerarhije sastavljene od klera i laika. Nasuprot tome, u slučajevima *New Age* duhovnosti, ne postoji striktna struktura zajednice – čovjek je direktno povezan s božanskim, on je istovremeno vjernik, svećenik i dio božanstva. Pritom nije nužna vjera u transcendenciju, mnogo je onih koji naprosto vjeruju u 'višu silu', time se već približavajući sferi agnosticizma. Nadalje, pripadnik novih duhovnosti nije vezan za neki određeni prostor poput crkve, već svoje prakse može upražnjavati bilo gdje. Za kraj, dok su kršćani vezani

¹⁰⁸ <http://www.glas-koncila.hr/portal.html?catID=6&conID=38&act=show>. Slično pismo pronalazimo na portalu SPAS: <http://studentski-pastoral.com/index.php/pitajteKapelana/158>

jedino uz svoju religiju, *New Age* omogućava ljudima da budu pripadnici više religijskih zajednica odjednom.

Na mnoge od ovih stavki upozorio je i odgovor na pismo kojim smo se netom bavili na konkretnom primjeru transcendentalne meditacije. Kršćanstvo, zamjećujemo, ugroženo je novim duhovnostima, budući da su prvenstveno mnogo liberalnije od njega. Također, zato što su zapravo smještene u individualnoj sferi svakodnevnog života pojedinca, poprilično su neuhvatljive, pa će ih kršćanstvu biti jako teško izbaciti iz života svojih vjernika. Jedna od alternativni buduće religijske slike čovječanstva možda tako neće upućivati na nestanak kršćanstva, već na njegovu svjetonazorsku transformaciju – ljudi će i dalje ići u Crkvu nedjeljom, vjerovati u Boga i slaviti Božić, ali će moguće nakon Crkve otići na tečaj *yoge* ili meditacije, Trojedini Bog poistovjetiti će se sa transformativnom 'energijom', a Božić će se vratiti svojim poganskim korijenima i slavljenju solsticija, a ne rođenja Kristova. Kako se čini iz iskustva života u postmodernom svijetu, ovoj viziji smo sve bliže, a to je upravo ono od čega tradicionalno kršćanstvo najviše strahuje.

5.2. *New Age* i popularna kultura: *Zvezdani ratovi* na portalu Bitno

Jedan od zanimljivijih aspekata religijskog konflikta *New Agea* i kršćanstva katoličko je neodobranje nekih segmenata popularne kulture, poput određene glazbe (žanrovi *rock* i *metal* vide se naročito problematičnima), filmova i knjiga – što se vidi i po brojnim člancima na internetskim portalima. Primjerice, generacija mladih ljudi koja je odrastala devedesetih godina zasigurno se sjeća burne katoličke reakcije na seriju romana J. K. Rowling *Harry Potter*, gdje je Crkva osudila nastojanja autorice da se čarobnjaštvo prikaže prihvatljivim. Tako na portalu SPAS, usmjerenom ponajprije na pastoral mladih, nalazimo pismo studenta u rubrici 'pitaj kapelana' u kojem ga zanima je li grijeh čitati *Harry Pottera*, uz napomenu da razumije da je bavljenje okultnim grijeh, ali nije siguran vrijedi li isto i za bezazleno čitanje. Na pitanje mu odgovara popularni kapelan mladih Sveučilišta u Zagrebu don Damir Stojić: od brojnih autora koji su se bavili problematikom *Harry Pottera* izabire perspektivu Gabriele Kuby, njemačke sociologinje i publicistkinje koja se bavi takvim i sličnim kulturološkim fenomenima. Dotična autorica protivi se ovim knjigama (izdano je osam nastavaka) iz nekoliko ključnih razloga, od kojih je prvi i najbitniji taj da je projekt *Harry Pottera* usmjeren na promjenu opće kulture pomoću populariziranja magije i okultnog. S ovim se kršćanstvo stoljećima borilo – ali se čini kako ta bitka još nije gotova. Škola čarobnjaštva Hogwarts vidi se kao klaustrofobični svijet nasilja, čaranja i rasizma gdje vlada atmosfera neprestane prijetnje. Nadalje, svijet ljudi prikazan je kao inferioran, čak i nebitan, dok se glorificira društvo vještica i čarobnjaka. Analiza ove autorice također upućuje na sveprisutan etički relativizam u romanima koji se tako projicira na mlade ljude suvremenog društva. Popularnost ove knjige, zaključuje se, svjedoči o uspješnosti korporativnih i multimedijских akcija koje u ovom slučaju pokazuju tragove totalitarnog ispiranja mozga. Na taj je način potkopana vjera u Boga, stoga bi roditelji, naglašava se, trebali odbiti dopustiti da njihova djeca budu dio indoktrinacije čije je oruđe navedeni roman. „Svakako da i u knjigama o *Harry Potteru* ima pozitivnijih likova, događaja i drugih elemenata koji mogu biti korisni za izgradnju, ali u cjelini prevladava simpatiziranje okultnoga, negacija vjere i relativizacija morala“, zaključuje Stojić. Zanimljivo je ipak kako se kasnije u pismu don Damira Stojića ističe da nije sva popularna kultura (u ovom slučaju s naglaskom na *fantasy* žanr) suprotna kršćanskom svjetonazoru navodeći kao pozitivne primjere *Kronike iz Narnije* kao i *Gospodara*

prstenova.¹⁰⁹ Djela su ovo dvojice velikih autora – J. R. R. Tolkiena i C. S. Lewisa koji su i sami bili religiozni kršćani.

Ukazala bih na tri zanimljive stvari na koje nas upućuje navedeno studentsko pismo (i odgovor na njega); prva se odnosi na nužnost primjećivanja ogromnog autoriteta kojeg Crkva ima na (katoličku) mladež u Hrvatskoj, budući da se studentskog kapelana kao autoritativnu osobu konzultira čak i po pitanjima izbora literature koja se čita u slobodno vrijeme (pa bila ona i tako problematična kao *Harry Potter*). Već sam napomenula kako novonastali antagonizam novih duhovnosti i kršćanstva na religijskom planu uzrokuje i sve veću informiranost vjernika, koja je naročito pojačana dostupnošću novih tehnologija poput interneta gdje je lako moguće pronaći odgovor na bilo koje pitanje. Također, student koji šalje ovakvo pismo kapelanu kako bi dobio točnu informaciju koja ga zanima upućuje na katkada i krivo poimanje vjernika kao pasivnih receptora svega što Crkva kaže. Naravno, postoje i takvi, ali navedeno pismo, kao i neka druga koja smo već vidjeli, upućuje na suprotno. Također, mi ne znamo što će vjernik učiniti nakon pročitano odgovora, ali vjerojatno postoje oni koji dobivenu informaciju odbacuju ako im se učini pogrešnom ili nedostatnom. Sljedeća bitna zamjedba oko gorljive želje vjernika da se informiraju o sadržaju svoje vjere: religijsko iskustvo čovjeka, baš kao i ostala iskustva, u postmoderni se pluralizira, stoga valja podcrtati da moguća pretjerana revnost vjernika može voditi do fundamentalizma, još jedne komponente današnje duhovnosti (zamislimo situaciju u kojoj student pita za svaku knjigu koju misli pročitati kapelana za mišljenje kako slučajno ne bi pročitao nešto što se kosi s njegovom vjerom). Treća i posljednja bitna stavka na koju bih sada ukazala jest borba Crkve tijekom povijesti s raznim gnozama, herezama i poganskim tradicijama. Bitka se iz kršćanske perspektive sada nastavlja – ali ovaj puta na tlu popularne kulture.

Iako sam izabrala *Harry Pottera* kao prvi primjer kršćanske kritike upućene *New Ageu* u popularnoj kulturi, ovi su romani (i kasnije snimljeni filmovi) možda i nadahnuti okultizmom, koji zauzima važno mjesto u *New Age* pokretu, međutim, fabula i likovi *Harry*

¹⁰⁹ Cijeli odgovor na pismo moguće je pronaći na sljedećoj mrežnoj lokaciji: <http://studentski-pastoral.com/index.php/pitajteKapelana/400>. Kritiku *Harry Pottera* nalazimo i na portalu Hrvatski areopag gdje se izražava zabrinutost zbog komercijalizacije i popularizacije poganstva (<http://www.areopag.hr/potterolatrija/>). Postoji i drugačija katolička perspektiva na ovu problematiku: teolog Matej Vidaković napisao je tekst za portal Vjera i djela u kojem naglašava kako voli *Harry Pottera*, a optužbe o neo-poganizmu smatra običnom besmislicom (<http://www.vjerajedjela.com/katolik-sam-i-volim-harryja-pottera/>)

Pottera ipak se više referiraju na pogansku tradiciju nego na *New Age*. U *Historical Dictionary of New Age Movements* tako čitamo da suvremeni neo-poganzizam ne treba miješati sa općenitijim Zapadnim poganzizmom koji uključuje rekonstrukciju antičkog poganzizma kao i razne pučke pobožnosti koje su se održale među ljudima do danas, te popularne *Wicce*. Upravo je Neo-poganzizam vrlo sličan *New Ageu*, zbog čega se ove dvije alternativne duhovnosti često podvode pod jedno. Posebno se to odnosi na sličnosti u naglasku na sebstvu i osobnom razvoju koje nalazimo u oba slučaj. Također, puno neo-poganzskih praksi je istovjetno s *New Ageom* zbog njegovog eklekticizma i upijanja drugih tradicija u sebe.¹¹⁰

Brojne su fabule suvremenih romana popularne kulture inspirirane *New Ageom*, što za posljedicu često ima burnu reakciju Crkve. Ovdje izdvajam, primjerice, djela Hermana Hessea i Carlosa Castanede, koji su bili među onima koji su prvi pisali na takav način. Svojedobno je vrlo popularan bio roman Jamesa Redfielda *Celestinsko proročanstvo*, a roman koji je snažno obilježio našu generaciju i još više izoštrio sukob kršćanstva i *New Agea* zasigurno je *Da Vincijev kod* Dana Browna. Svim je ovim autorima, držim, zajednička namjera da u svojim fabulama istraže alternativnu duhovnost, onu vezanu uz individualna spiritualna putovanja, koja će nadahnuti čitatelje da i sami pođu na jedno od njih. U njima se vidi zasićenost, ali i otpor spram institucionalne duhovnosti. Primjerice, u *Celestinskom proročanstvu* nalazimo na vrlo izraženu tendenciju ranog *New Age* pokreta da će transformacijom svijesti doći do nove etape u evoluciji ljudskog društva. Ovo je prikazano kroz putovanje (fizičko i duhovno) religijskog skeptika koji nastoji pronaći skriveni nauk o autentičnoj ljudskoj duhovnosti. U romanu se mogu zamijetiti i drugi naglasci *New Agea* kojima smo se bavili u teorijskom dijelu rada, poput povratka prirodi te njegovanja intuitivne i emotivne komponente ličnosti, nasuprot onoj racionalnoj. U *Da Vincijevom kodu* prikazan je otpor spram institucionalne religije, konkretno kršćanstva, putem latentnih optužbi da je Crkva tisućljećima skrivala pravu istinu od svojih vjernika koja je ipak očuvana u jednom tajnom društvu. Ovaj roman uzrokovao je naročito velike kontroverze u Crkvi te posljedično

¹¹⁰ York, *Historical Dictionary of New Age Movements*, str. 132. Valja istaknuti da se često sami pripadnici (neo)poganzizma ne žele identificirati s *New Ageom*, iako se prema objektivnim karakteristikama njihove karakteristike preklapaju: Helen A. Berger, Evan A. Leach i Leigh S. Shaffer: *Voices from the Pagan Census. A National Survey of Witches and Neo-Pagans in the United States* (Columbia: University of South Carolina Press, 2003)

njezinu oštru reakciju. I u Hrvatskoj se pisalo o ovoj problematici: tako na portalu Svjedocanstva nalazimo na članak „Dekodirani *Da Vincijev kod*“ gdje se zamjećuje da gnostičke ideje predstavljaju glavnu okosnicu *New Age* literature. Posebno se osuđuje manipulacija apokrifnim evanđeljima iz kojih *New Age* autori uzimaju jedino ono što potkrepljuje njihove tvrdnje (primjerice, *Da Vincijev kod* često citira *Tomino evanđelje*). *New Age* potkopava Crkvu, piše se u članku, izjavama da je čovječanstvo doseglo duhovnu zrelost te ima pravo na cjelovitu istinu, koju je katoličanstvo stoljećima tajilo. Sa ovim tisućljećem završilo je i Doba ribe, Isusova era. Svijet sada ulazi u Doba vodenjaka u kojem će čovjek napokon saznati istinu i misliti sam za sebe. Članak se nastavlja tvrdnjom vrlo bitnom za našu temu: „Iako *New age* nema neku svoju Bibliju, ipak svoje ideje zadivljujuće uspješno promiče upravo pisanom riječju, i to pretežno putem romana. Upravo su romani literarna vrsta koja posjeduje umješnost da može probaviti autorova snoviđenja i previde, proročanstva i bedastoće, zbilju i fantaziju, povijest i neznanje, istinu i laž, svetost i psine... iznoseći, povrhu dužnoga služenja istini, i svakojake vizije i verzije, hipoteze i hereze, koje se mogu udomiti duboko u srcima čitatelja, a da se autor od neželjene kritike uvijek lako može zakloniti iza naravi literarne vrste. Spomenimo i to da romani *New agea* spadaju u literaturu koju teolozi rijetko čitaju.“¹¹¹

Zamjećujem ipak da *New Age* ideologija u popularnoj kulturi (kao i neizostavna katolička reakcija) nadilazi granice uobičajenih umjetničkih žanrova, poput spomenutih romana. Primjer koji ću navesti nadovezuje se jednim dijelom na naše konstatacije iz teorijskog dijela rada gdje smo govorili o plodonosnom spoju novih duhovnosti s liberalnim kapitalizmom. *New Age* je gotovo u potpunosti komodificirana duhovnost te se često pojavljuje kao roba na tržištu (dućani često prodaju tarot karte, 'hvatače snova', talismane i slično dok se radionice i tečajevi iz, primjerice, iscjeljivanja ili alternativne psihologije svakako naplaćuju). Dokaz ove tvrdnje u Hrvatskoj pronalazimo u *New Ageom* nadahnutim porukama na bocama izvorske vode Jane sa citatima popularnih autora poput Paula Coelhoa i Louise Hay. Katolički novinari prilično su burno reagirali na ovaj marketinški potez, osuđujući sadržaj otisnut na bocama. U članku na portalu Dnevno čitamo detaljnije o Coelhoovim romanima u kojima su česti narativi nadahnuti iscjeljenjima, razgovorima s anđelima, šamanizmom, astralnim projekcijama i slično. Članak se nastavlja jetkim napadima:

¹¹¹ <http://www.svjedocanstva.com/opasnosti/new-age-i-doba-vodenjaka/dekodirani-da-vincijev-kod/11-11-16.html>

„Iako će mnogi misliti kako to nema veze, kako je sve slučajno, kako nije bilo neke posebne namjere, kako su to teorije urote, kako su ljudi svi koji i Janu i Todorica, ali i planetarno popularnog pisca povezuju s demoniziranim svijetom, to ipak nije tako. Ne zaboravite da Todoric jako dobro zna da su Hrvati katolici pa na boce najprodavanije vode u Hrvatskoj stavljati stihove jednog takvog okultnog i demonskog pisca kao što je Coelho je vrlo proračunato i zavodljivo. Ovim putem Coelho se javnosti predstavlja kao neki guru, šaman, prosvjetitelj, a njegovi su citati od iznimne važnosti za čovjeka u Hrvatskoj“. Članak se zaključuje izjavom koja insinuira da je Todoric iluminat zbog njegova monopola na tržištu i Agrokorovog loga u obliku piramide.¹¹² Iako katolički autori na našim portalima neće kritizirati *New Age* zbog njegovog statusa robe na tržištu, nerijetke su njihove izjave u kojima vlasnike velikih korporacija i ljude na visokim društvenim pozicijama nazivaju masonima i/ili iluminatima. Ipak, način na koji je ovo izrečeno u članku kojim smo se netom bavili više je nalik pukom senzacionalizmu i 'novinskom žutilu'. Svejedno, ne smijemo zaboraviti da te medijske sadržaje čitaju svakodnevno stotine ljudi koji su tako interpelirani u određenu ideologiju.

Sada ćemo se baviti nešto recentnijim primjerom sukoba katoličanstva i *New Agea*, gdje nam je polazišna točka članak s portala Bitno koji se bavi kršćanskim pogledom na *Zvezdane ratove*, popularni SF film, čiji je sedmi nastavak *Sila se budi* izašao prethodne, 2015. godine. Ovaj tekst napisao je Danko Kovačević, a izašao je u tri nastavka od kojih je prvi u nizu naslovljen: „Kakvom nas to Bogu usmjeravaju zrake svjetlosti iz laserskih sablji Jedi-vitezova?“. U članku se ističe da je redatelj George Lucas i sam priznao da je njegova filmska saga stvorena kao vrsta nove mitologije ponuđene mladom čovjeku koji je izgubio vjeru u institucionalnu religiju. Ipak, vjerojatno čak niti on nije očekivao nastanak džadajzma, nove religije: „u popisu stanovništva 2011. godine u Hrvatskoj se 303 ljudi, po pitanju religijske pripadnosti, očitovale pripadnicima džadajzma; 2001. godine na izborima u Engleskoj i Walesu zabilježeno je 309 000 džadajista, u Australiji oko 70 000, u Kanadi njih oko 21 000. Uzmemo li u obzir da nedeklariranih gorljivih simpatizera filmske sage *Zvezdani ratovi* ima višestruko toliko, govorimo o milijunima ljudi koji svoju religioznost, etičnost i životnu filozofiju formiraju po nekim potpuno novim obrascima,“ čitamo u članku (pritom se zanemaruje mogućnost građanskog otpora, odnosno namjernog navođenja neke malo

¹¹² <http://www.dnevno.hr/vijesti/komentari/oprez-vjernici-todoriceva-jana-je-sotonizirana-ne-pijte-tu-vodu-128938>

vjerojatne, pa i smiješne opcije kao moment protesta protiv religije uopće). Kovačević ne osporava vrijednost filma u produkcijskom, glazbenom i vizualnom smislu, ali se pita je li to dovoljno da bi nešto bilo prava umjetnost. Pritom se referira na papu emeritusa Benedikta XVI., koji je u par navrata naglasio ulogu umjetnosti u širenju istine i ljubavi, poboljšanja ljudskog života te manifestacije ljudske potrage za beskonačnim Bogom. Papa Ivan Pavao II., njegov prethodnik, isticao je savez između Evandjelja i umjetnosti – kršćanski umjetnik trebao bi koristiti svoju kreativnu intuiciju za ulazak u Božje srce i otkrivanje misterije čovjeka, kako bi njegova umjetnička djela bila svijetlost koja rasvjetljava ljudski put i sudbinu. Na osnovu ovih argumenata Kovačević se pita pobuđuju li Lucasovi filmovi čežnju za istinom i ljepotom te na to pitanje odgovara potvrdno. Ipak, na pitanje je li ta istina i ljepota u skladu s porukom Evandjelja, mora odgovoriti negativno. *Zvezdani ratovi* proizvod su sekularne kulture današnjice, ali istovremeno stvaraju i vlastitu, surogat mitologiju. Svi mitovi, doduše, u sebi imaju elemente istine, a svaki od njih također je i intenzifikacija stvarnosti te kristalizacija ljudskog iskustva. Autor naglašava da i kršćanska tradicija u sebi sadrži elemente mitološkog, ali kršćanski narativ od ostalih razlikuje trenutak Objave, Božje utjelovljenje, kojeg autor (baš kao i svi kršćani) drži apsolutnom istinom. Međutim, današnji je zapadni svijet je dekristijaniziran i sekulariziran, što za posljedicu ima, drži autor, stvaranje nove mitologije i religije – ali bez referiranja na kršćanstvo. Kao što vidimo, Kovačević drži da je sa sekularizacijom društva pao utjecaj kršćanstva u Zapadnoj civilizaciji, međutim, ovo nije uzrokovalo pad religioznosti, već stvaranje novih mitologija čiji su nositelji djela popularne kulture, poput *Zvezdanih ratova*. Međutim, pritom je ključno zamijetiti kako se zapravo ne radi o novim obrascima, već o sinkretizmu nekih veoma starih religijskih obrazaca.¹¹³

Netom navedena Kovačevićeva zamjedba vodi nas do drugog dijela ovog teksta, koji se nekako najviše tiče teme kojom se ovdje bavimo: „Klasični elementi *New Age* duhovnosti u *Zvezdanim ratovima*“. U članku se autor prvenstveno referira na intervju koji je George Lucas dao Billu Moyersu za magazin *Time*, 18. 4. 1999. godine. Ovom prilikom, naime, Lucas je izjavio da je svjesno krenuo u oživljavanje klasične mitologije, iako ne vidi *Zvezdane ratove* kao nešto veoma religiozno. Radnja *Zvezdanih ratova* crpi motive iz raznih religijskih tradicija te ih potom pokušava svesti na moderniji konstrukt. Pritom ne postoji favorit, budući da Lucas smatra da sve religije vode istini. U filmu je 'Sila' pojam koji

¹¹³ Prvi dio Kovačevićevog teksta moguće je pronaći na sljedećoj mrežnoj lokaciji:

<https://www.bitno.net/kultura/krscanski-pogled-na-zvezdane-ratove/>

pokušava osvijestiti određenu vrstu duhovnosti u mladim ljudima, ali ne i u neki određeni religijski sustav – ona je ovdje kako bi potaknula postavljanje pitanja, a ne dala konkretan odgovor. Pišući prve *Zvezdane ratove*, Lucas je morao izmisliti čitavu kozmologiju i nešto što imitira vjerski sustav star tisućama godina, a s kojim se većina ljudi može poistovjetiti.¹¹⁴ Nakon ovih navoda, Kovačević konstatira da je na ovaj način redatelj zapravo aktualizirao prvu od četiri temeljne funkcije mita – onu mističnu, odnosno taumatološku (mit želi udahnuti osjećaj divljenja i poštovanja prema misteriju postojanja). Galaksija prikazana u *Zvezdanim ratovima*, nadalje, vrlo je razrađena te detaljno i do u nijanse prikazuje različite rase, nacije, običaje, kulture, civilizacije, te tehnologiju i znanost. Na ovaj se način, piše Kovačević, aktualizira druga funkcija mita – ona kozmološka (pomaže pojedincu da pronađe svoje mjesto u cjelini). Ova filmska saga jednim djelom također opisuje i pokušava dokučiti političko uređenje galaksije i njezinu povijest. Tako su, primjerice, neki u sukobu pokreta otpora i Imperija prepoznali sukob američkog pokreta otpora i engleskog imperija te uspostavu američke neovisnosti u osamnaestom stoljeću. Lucas je i sam jednom prilikom rekao da je prvi film iz ciklusa, *Nova nada*, nastao nakon Vijetnamskog rata i skandala vezanih uz predsjednika Nixona, a film je nastojao obraditi problematiku mogućeg pretvaranja demokracije u diktaturu, piše autor. Tako se aktualizira i treća funkcija mita – ona sociološka (nudi oblik organizacije života u zajednici). Još je kao student, piše Kovačević, Lucas pokazivao interes prema drevnim pričama koje govore o osobnim odnosima, precima i bogovima. Smatrao je da je potreban film koji izražava ovu mitološku stvarnost, kao i duboke psihološke kretnje koje doživljavamo tijekom života. Tako u *Zvezdanim ratovima* pronalazimo naglašen odnos otac-sin i s njime povezane psihološke teme ljubavi, suosjećanja, očinskog kompleksa, a naročito postmodernog kompleksa odsutnog oca. Ovdje nalazimo i na četvrtu funkciju mita – pedagošku (nastoji podučiti humanom životu i odgovoriti na pitanje kako živjeti dobro). Već iz samog načina implementacije ove četiri funkcije mita u narativ *Zvezdanih ratova*, tvrdi Kovačević, vidi se da je na Lucasa velik utjecaj imao američki pisac Joseph Campbell, znanstvenik i sveučilišni profesor te stručnjak za komparativnu mitologiju i religiju. Zapravo, glavna okosnica Lucaseve priče je upravo Campbellov koncept 'herojevog putovanja': „protagonist sakralnog narativa prolazi kroz nekoliko etapa: poziv na avanturu,

¹¹⁴ U intervjuu je Lucas ipak naglasio (što je Kovačeviću naročito značajno) da organizirana religija još uvijek ima svoje mjesto u svijetu i kako ne bi htio živjeti u posve sekulariziranom svijetu gdje će zabava zamijeniti religiozno iskustvo.

nadnaravna pomoć, prag iz poznatog u nepoznato, pomoć mentora, izazovi i kušnje, otkrivenje (smrt i uskrsnuće), preobražaj, pomirenje, povratak rodnoj sredini s darom. U Lucasovom narativu, taj protagonist je Luke Skywalker.“ Autor članka nastavlja s Campbellovom izjavom da veliki mitovi moraju biti regenerirani u svakoj generaciji, što je upravo Lucas učinio sa *Zvezdanim ratovima*. Kovačević pronalazi i elemente drugih religija u filmu: hinduizam prepoznajemo u monizmu univerzuma (Om), odlasku mladića u potragu za mudrim jogijem i bliskim odnosom između učitelja i učenika. Šamanizam se u filmu naročito vidi, nastavlja autor, u liku Obi Wan Kenobija i nazivu 'Sila', koji su nadahnuti djelom Carlosa Castanede *Priče o moći*. Nadalje, Lucas je jednom prilikom izjavio da su mu inspiracija za Jedaje bili monasi Shao-Lina, majstori borilačkih vještina taoističke tradicije koji posjeduju moć upravljanja *Chijem* (kozmička energija koja prožima sve stvoreno). Na film je utjecala i samurajska tradicija, koju je Lucas crpio iz filmova Akire Kurosawe. Također, u neprestanoj borbi svijetla i tame u *Zvezdanim ratovima* prepoznajemo Zoroastrizam i drevne dualističke kršćanske hereze (docketizam, manihejstvo, marcionizam, gnosticizam). Stoga autor zaključuje da filmom vlada relativizam, a njegov mit nipošto nije usklađen sa stvarnošću Evanđelja, već je nejasan, višeznačan i otvoren različitim tumačenjima. 'Sila' je, primjerice, u *Zvezdanim ratovima* neutralna, niti dobra niti zla. Ukoliko se zna dobro koristiti, pomoću nje je moguće čitati misli, levitirati i koristiti široku mrežu psihičke energije. Kovačević izjavljuje da mnogi kršćani 'Silu' uspoređuju sa Duhom Svetim. Ipak, 'Sila' je neosobna energija stvorena od cjelokupnosti živih bića u svemiru te ima i svijetlu i tamnu stranu, a moguće je i upravljati njome. S druge strane, Duh Sveti je osoba koja ulazi u stvoreni svemir bez da je od njega sastavljena; on nema tamne strane i njime se ne može manipulirati. Na osnovu ove analize, autor zaključuje da *Zvezdani ratovi* sadrže sve klasične elemente *New Age* duhovnosti. Zatim se postavlja pitanje o tome jesu li navedeni razlozi dovoljni za bojkot filma, na što Kovačević odgovara negativno, zaključujući da u filmu ipak postoji poruka za kršćane.¹¹⁵

Zadnji dio Kovačevićevog teksta naslovljen je: „*Zvezdani ratovi* – prilika za 'novu nadu' i 'povratak kršćanstva'“. Ovdje se prvenstveno traga za kršćanskim svjetonazorom koji je Lucas inkorporirao u svoju fabulu. Stoga se autor nanovo vraća na karakteristike mita iz prethodnog poglavlja kako bi ih reinterpreterao iz kršćanske perspektive. Prvo se osvrće na

¹¹⁵ Drugi dio Kovačevićevog teksta moguće je pronaći na sljedećoj mrežnoj lokaciji:
<https://www.bitno.net/kultura/klasicni-elementi-new-age-duhovnosti-u-zvezdanim-ratovima/>

herojevo putovanje – lik Luka Skywalkerera nema kršćansku, već pogansku pozadinu, kao što smo već naveli, međutim Krist je također prošao herojsko putovanje, a autora članka smatra i najteže te najslavnije o svih. U putovanju Luka Skywalkerera stoga na neki način pronalazimo 'sjeme Logosa', odnosno Krista. Kovačević, naime, pri ovoj interpretaciji koristi Justinov nauk o *Logosu spermatikosu*: „Justin je, naime, uvidio da svaki čovjek, ukoliko je razuman, sudjeluje u Logosu (Riječi) po kome je sve stvoreno, te tako može dohvatiti bar tračak istine. Logos (Sin Božji) „posijao“ je svoje „sjeme“ u svem stvorenju i djelomično se tako pokazao u svim kulturama, u svim tražiteljima istine: Grcima, Rimljanima, mudracima s Istoka koji su ga došli potražiti u Betlehemu...pa i dekristijaniziranoj suvremenoj kulturi. Budući da je kršćanstvo povijesna i osobna objava Logosa u njegovoj punini (u Isusu Kristu), Justin smatra da je „sve lijepo što je bilo tko izrekao pripada nama kršćanima.“ (2. Apologija, 13,4). Na istom tragu je i suvremeni dokument Crkve, tj. Papinskog vijeća za kulturu, pod imenom *Promicati pastoral kulture* (1999.), u kojem se navodi: „Proklamacija Krista koji je i posrednik i punina naglašava ‘sjeme Riječi’ skriveno i ponekad zakopano u srcima kultura, i otvara ih bezgraničnom kapacitetu koji On stvara i ispunja postupno čudesnom susretljivošću vječne mudrosti.“ (PPK, 4).“ Nastavljamo sa mističnom funkcijom mita kojoj odgovara koncept 'Sile' koja nastoji pobuditi duhovnost u mladim ljudima. Sada se Kovačević referira na katoličkog blogera i pisca Taylora Marshalla koji smatra da se ideja 'Sile' poklapa s onime što Sv. Toma Akvinski naziva inteligencijom – moć razlučivanja i unutarnjeg uvida u stvari. Ono što ometa inteligenciju je strast, a način na koji joj se možemo oduprijeti je razumno i kreposno mišljenje. Stoga se obučavanje za upravljanje 'Silom' može usporediti s upotrebom intelekta za razvijanje vrlina. Kod pedagoške funkcije mita pak otkrivamo čovjekovu čežnju za znanjem o humanom i dobrom životu u skladu s ljudima koji nas okružuju. Kovačević u filmu *Sila se budi* pronalazi tri susreta koja ističe kao 'sjeme Logosa': prvi je susret Hana Sola i njegovog sina Kylo Rena, odnosno susret milosrdnog oca sa sinom. Drugi je susret Luka Skywalkerera sa siročetom, djevojkom Rey koja je u potrazi za svojim identitetom. Treći je susret između iskusne majčinske figure, Leie, i mlade djevojke koja je imala mistično iskustvo Boga i gledanja u lice Božje. Zatim slijedi sociološka funkcija mita koja zrcali ljudsku potrebu za organiziranim životom u zajednici. Jedan od ključnih nositelja fabule *Zvjezdanih ratova* borba je između dva oblika organizacije društva – demokracije i Imperija. Četvrta epizoda sage, zamjećuje Kovačević, završava prekrasnom filmskom scenom galaktičke pobjede demokracije i njezinih vrijednosti – slobode, jednakosti, pravednosti te uspostavom civilizacije ljubavi i mira. Ovdje također vidimo 'sjeme Logosa', najavljenju puninu dvije

otajstvene stvarnosti koje su 'već da, ali još ne' – Kraljevstvu Nebeskom i Narodu Božjem. Zadnja je kozmološka funkcija mita: svi ljudi čeznu saznati princip po kojem je ustrojen svemir koji ga okružuje. U 'Sili' postoji 'sjeme Logosa' jer ovo sjeme ima svoju puninu u nevidljivom Bogu u kojem živimo i jesmo, te u novozavjetnom/koncilskom očitovanju Trojstvenosti Božje naravi.¹¹⁶

Nakon analize ovog članka, možemo zamijetiti kako ovdje nema burne reakcije na ideologiju *Zvezdanih ratova* – radi se prije o kritičkoj analizi filma. Pritom se dakako raskrinkava *New Age* pozadina, te se (kršćanskog) čitatelja upućuje na neprikladnost ovog sinkretističkog oblika duhovnosti. Ipak, na temelju ovog teksta vidimo jednu teološki dobro potkovanu analizu u kojoj konflikt kršćanstva i *New agea* dobiva nešto drugačiji, racionalniji ton.

¹¹⁶ Treći dio ovog teksta moguće je pronaći na sljedećoj mrežnoj lokaciji:

<https://www.bitno.net/kultura/zvezdani-ratovi-prilika-za-novu-nadu-i-povratak-krscanstva/>

5.3. Izvrtanje kršćanske doktrine: portal Hrvatski areopag i Aleister Crowley

Već smo objasnili da je *New Age* duboko sinkretistička duhovnost sa sposobnošću pripajanja različitih, često i suprotnih religijskih tradicija. U ovom dijelu rada baviti ćemo se stoga fenomenom upijanja i reinterpretiranja kršćanske tradicije u novim duhovnostima. Pritom ćemo se posebno osvrnuti na ono okultno, poput sotonizma, što u tradicionalnom kršćanstvu ima izrazito pejorativan prizvuk. Što se pak tiče općeg odnosa kršćanstva i novih duhovnosti, u *Historical Dictionary of New Age Movements* čitamo da je, općenito govoreći, kršćanstvo znatno manje utjecalo na *New Age* od nekih drugih religija, poput budizma, hinduizma, sufizma i poganizma. Upravo suprotno, češći je slučaj da je *New Age* u postmodernoj suvremenosti zapravo donekle transformirao kršćanstvo. Ipak, snažan utjecaj kršćanstva na nove duhovnosti pronalazimo u, primjerice, teozofiji, spiritualizmu i 'novoj misli'. Glavna razlika između kanonskog kršćanstva i *New Age* kršćanstva leži u shvaćanju Isusove osobe – za jedne je on božanski otkupitelj, a za druge vrhovni učitelj koji je postigao umnu kontrolu nad realnošću, što mu je omogućilo da čini čuda i iscjeljuje bolesne. *New Age* osporava stvarnost grijeha i zlo, koji su shvaćeni kao iluzije uma, stoga se niti Sotona, Božji protivnik, često više ne uzima kao vrhovni primjer zla. Zadnja bitna karakteristika: dok konvencionalno kršćanstvo štuje transcendentnog i od svijeta odvojenog Boga, *New Age* prihvaća pogansku sliku božanstva koje je 'sve što jest', odnosno imanentno.¹¹⁷

Zadržati ćemo se nakratko na prvom bitnom obilježju maloprije sažetog *New Age* redefiniranja kršćanske doktrine: radi se o novom pogledu na Isusa. Na kršćanskim portalima *New Age* perspektiva se ovdje strogo osuđuje kao najdublja hereza. Jedan od članaka koji predstavlja katoličku reakciju na taj problem pronalazimo na portalu Hrvatskog Areopaga – tekst je ovo Anta Barišića, profesora na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, „Kristologija *New Agea*“, koji će nam biti koristan u pokušaju boljeg razumijevanja katoličke pozicije. „Ako bismo htjeli najkraće i najsažetije reći kakva je kristologija ovog planetarno popularnog pokreta zvanog *New Age*, onda odmah treba istaknuti i konstatirati: kristologija *New Agea* je heretička, krivovjerna, tj. heterodoksna“, uvodna je rečenica teksta koja nas instantno upućuje na strastveno protivljenje *New Age* viđenju Isusa u katoličkim krugovima. Isus je u novim duhovnostima, kao što smo već napomenuli, a ovaj autor to ponavlja, prikazan mahom kao

¹¹⁷ York, *Historical Dictionary of New Age Movements*, str. 46-47

tek guru i učitelj, njegova smrt nema spasenjski značaj, uskrsnuće nije povijesni događaj, a ne očekuje se niti drugi Kristov dolazak. Na osnovu ovoga valja zaključiti da kristologija *New Agea* nema nikakve veze s naukom Crkve i Biblijom te je potpuno neprihvatljiva za kršćane. U *New Ageu* Krist se ne vidi kao sin Božji, što autora članka naročito ne čudi, budući da nove duhovnosti grijeh smatraju kakvom greškom u percepciji, dok u stvari na svijetu postoji jedino dobro. Postoji još jedna kristološka perspektiva *New Agea* koju valja istaknuti: često se, naime, Isus i Krist vide kao dvije različite osobe – prilikom čega je Isus povijesna, a Krist kozmička osoba. Barišić se zatim pita od kuda nadahnuće za ovu *New Age* kristologiju te konstatira da, iako naziv *New Age* upućuje na 'novo doba', njegova kristologija zapravo ne predstavlja ništa novo: naime, *New Age* posuđuje i donekle prerađuje stare hereze koje su egzistirale u heterodokskoj kristologiji judeo-kršćanstva u prvom i drugom stoljeću naše ere. Također, *New Age* u velikom opsegu preuzima misli nastale unutar sinkretističke religioznosti drugog stoljeća poznate pod nazivom gnosticizam. Zapravo, mnogi katolički autori, tvrdi Barišić, u suvremenom *New Ageu* vide samo novi oblik antičke gnoze. Gnoza, u svojim raznim oblicima, ne vidi Krista kao Mesiju, Sina Božjeg ili Spasitelja, već kao pukog učitelja i proroka. Iz ovoga se jasno vidi da sljedbenici *New Agea* zapravo slijede gnostičku kristologiju, koju je pak Crkva već na svojim počecima osudila kao heretičku. Stara je gnoza, nastavlja autor, naglašavala da se čovjek može sam spasiti kroz određenu vrstu znanja koja vodi ka spoznaji.¹¹⁸ Ipak, primjećujem da je ključna razlika između antičke gnoze i *New Agea* u tome što su gnostici ovo spasonosno znanje ograničili na nekolicinu odabranih ljudi, dok u *New Ageu* ne postoji takav oblik elitizma, a samoostvariti se može bilo tko. U takvoj teoriji otkupljenja Barišić zapravo vidi pelagijanizam – herezu koju je u četvrtom i petom stoljeću prakticirao monah Pelagije koji je naučavao da se svaki čovjek može spasiti jedino pomoću svoje vlastite slobodne volje. Potpuno istovjetno ovome, u *New Ageu* čovjek se spašava pomoću vlastite volje, znanja i promjene svijesti. Autor članka s obzirom na navedeno konstatira: „*New Age* je tako u svojoj željenoj i proklamiranoj 'novosti' na svim područjima života neizbježno ovisan o 'starosti', s obzirom na kršćanstvo krivovjernih učenja o Kristu, koja je Crkva, kako rekoh, već odmah na početku zbacila. Međutim, ta krivovjerna učenja

¹¹⁸ Ističem sljedeću knjigu koja se bavi poviješću i ideologijom gnosticizma: Kurt Rudolph: *Gnosis. The Nature and History of Gnosticism* (Edinburgh: T&T Clark, 1983)

nisu izumrla nego su se kroz kasniju povijest do dana današnjeg uvijek pojavljivala u ruhu koje se danas želi prikazati kao novo doba, a zapravo je idejno i misaono veoma staro.“¹¹⁹

Katolički pogled na *New Age* u će netom navedenom slučaju vidjeti opasno oživljavanje antičkih hereza te nastavak vječne borbe Crkve sa krivovjerjem i pogrešnim interpretacijama kršćanske doktrine. I *New Age* će, moguće, vidjeti ovu stvar na isti način – kao oživljavanje starih učenja koje je Crkva odbacila – ali za njih će ovo biti dokaz autentičnosti starih, zaboravljenih i egzotičnih filozofija koje je institucionalna religija ušutkivala zbog svojih ciljeva. Dakle, i katoličanstvo i *New Age* slažu se oko toga da primjeri poput navedene kristologije predstavljaju reinterpretaciju starih varijacija kršćanstva koje su davno proglašene heterodoksnima – s razlikom da će za kršćane ovo biti pozitivno zatiranje hereza, a za *New Age* pokret negativno gušenje istine.

Nije kristologija jedini aspekt kršćanstva koji se modificirao u *New Ageu*. Naročito zanimljivim smatram cvjetanje raznih pučkih pobožnosti u suvremenosti koje postaju plodno tlo za nakupljanje praznovjerja. Katolički mediji, pa i članci na internetskim portalima, upozoravati će vjernike na ovu pojavu. Jedan od najboljih primjera navedene tvrdnje je štovanje anđela. Tako na portalu *Laudato* možemo pročitati tekst Mate Bašića naslovljen „Anđeli ili demoni?“ koji propituje štovanje anđela među katolicima, koji ih često štiju više i od samog Krista. Već na početku članka Bašić upozorava da se danas među katolicima intenzivno širi *New Age*, što se može primijetiti i po novim oblicima štovanja anđela koji nisu u skladu s naukom Katoličke Crkve. Tekst je zapravo napisan istovremeno kao opomena, ali i upozorenje vjernicima. Autor se pita jesu li ova *New Age* duhovna bića anđeli ili demoni? Njihova imena i funkcije često su izmišljeni – tako je 'Afriel' zapravo 'anđeo čuvar i zaštitnik djece', 'Anael' je 'svadbeni anđeo', a 'Gerudiel' 'anđeo prave vjere'. Primjeri su bezbrojni. Bašić potom objašnjava da su u judeo-kršćanskoj tradiciji poznata samo neka od imena iz kora Arkandela: Mihael (nebeski vojskovođa i pobjednik nad Sotonom), Gabriel (Božji glasnik), Rafael, Urijel (Božje svjetlo), Barahijel (Božji blagoslov, javio se Mojsiju iz gorućeg grma), Jehudijel (anđeo koji kažnjava) i Sealtijel. Na kraju ove anđeoske hijerarhije nalaze se anđeli zaštitnici ljudi te Božji poslužitelji. Autor se zatim referira na *Katekizam Katoličke Crkve* koji potvrđuje postojanje duhovnih bića koje nazivamo 'anđeli', ali naglašava da je Krist središte

¹¹⁹ <http://www.areopag.hr/kristologija-new-agea/>. Dobru studiju o percepciji Isusa u novim duhovnostima donosi sljedeća knjiga: Douglas Groothuis: *Jesus in an Age of Controversy* (Oregon: Wipf and Stock Publishers, 1996)

anđeoskog svijeta, a anđeli su njegovi jer su stvoreni po njemu i za njega. Nadalje, u *Katekizmu* se ističe da je od rođenja do smrti ljudski život pod anđeoskom zaštitom (drugim riječima, svaki čovjek ima anđela čuvara). Judeo-kršćanska tradicija, nadalje, ne govori o imenima anđela, osim netom navedenih, stoga se autor članka pita jesu li to zaista anđeli ili demoni. Primjerice, anđeo Asmodel, zapravo je ime starozavjetnog demona čije ime znači 'razoritelj'. Autor zatim konstatira kako se u kulturi *New Agea* on ipak štuje kao anđeo, što je djelomice i točno, jer znamo da su demoni zapravo 'pali anđeli'.¹²⁰

Zaključak ovog članka dobar je uvod u sljedeće pojmove kojima ćemo obraditi – okultizam i sotonizam. Naime, u *New Ageu* se često štuje ono što u Crkvi predstavlja zlo. Anđeli koji su se pobunili protiv Boga samo su buntovna djeca koja su se pobunila protiv strogosti svojih roditelja, baš kao i pripadnici *New Agea* institucionalnoj religiji. Sjetimo se, primjerice, Marquisa de Sadea, kojeg su i Crkva i država smatrali krajnje perverznim i psihički bolesnim – on je (između ostalog) jednom u spolni čin uključio i korištenje raspela. Upravo strogost katoličkog odgoja uzrokovala je takvu krajnost u seksualnom ponašanju. U našem 'novom dobu', pojedinci poput de Sadea gotovo pa da se uzdižu na pijedestal, kao individue koje su odlučile verbalizirati ono što je u Crkvi bilo zabranjeno. Dokaz je ovo psihičkog otpora spram institucionalne religije i njezinih pravila. Sada se demone, seksualnu požudu ili Sotonu ne smatra zlima – oni su svi zapravo prirodni i nagonski aspekt ljudskog bića i duhovnosti koje je Crkva dugo gušila. U *New Ageu*, ovakav svjetonazor nalazimo u mahom okultističkoj tradiciji.¹²¹

Katolička tradicija će za utemeljitelja modernog sotonizma držati Aleistera Crowleya, o kojemu se piše na portalu Hrvatski areopag. Članak započinje na način da se Crowleya predstavlja kao engleskog književnika, okultista i astrologa. Tekst zatim kreće *in medias res*, budući da je već prvi podnaslov „Mržnja prema kršćanstvu“, što nam je vrlo značajan pokazatelj antagonizma relevantnog za našu temu. Naime, u članku se navodi da je razlog Crowleyeve mržnje spram kršćanstva u njegovom neprikladnom odgoju – roditelji su mu bili pripadnici fundamentalističke protestantske sekte, Biblija je bila jedina knjiga koju je smio

¹²⁰ <http://www.laudato.hr/Tko-je-ovdje/Osvrti/Prica-o-covjeku/An%C4%91eli-ili-demoni.aspx>. Sljedeći članak također se bavi anđelima i njihovom problematičnom pozicijom u *New Ageu*: „Postmoderna angelomanija“ (<http://www.areopag.hr/postmoderna-angelomanija/>)

¹²¹ Detaljnije o sotonizmu i okultizmu možemo saznati u knjizi: Hugh B. Urban: *New Age, Neopagan, and New Religious Movements* (Oakland: University of California Press, 2015)

čitati, a školovao se u strogom evangeličkom internatu gdje ga je fizički zlostavljao ravnatelj. Kada se jednom prilikom pokušao oduprijeti nazorima okoline, piše dalje u tekstu, majka mu je rekla da je 'zvijer', uvjeren da je njezin sin zapravo 'Zvijer Apokalipse', odnosno 'Antikrist' iz biblijske knjige Otkrivenja. Na taj nezdrav način, Crowley se počeo identificirati s utjelovljenjem zla. Nadalje, ne samo da je izgubio kršćansku vjeru, već je prešao na 'mračnu' stranu duhovnosti. U članku se navodi da 1896. godine Crowley upisuje Trinity College u Cambridgeu, gdje počinje čitati o alkemiji, misticizmu i magiji. Tada je i odlučio posvetiti svoj život silama zla, budući da su ga sile dobra kroz kršćanski odgoj neprestano tlačile. Kada nakon nekoliko godina studiranja Crowley napušta Cambridge, pridružiti će se redu Zlatne zore koji objedinjuje hermetizam, kabl, tarot, astrologiju, alkemiju i slične ezoterijske tradicije. Kasnije će Crowley, navodi se u tekstu, obogaćen iskustvom ovakvih okultnih redova kojima je tijekom života pripadao, osnovati svoj vlastiti gnostički red Theleme. Ovdje se prakticirao sotonizam putem rituala seksualne magije i upotrebe droga. 1094. godine napisao je *Knjigu zakona* koju mu je navodno izdiktiralo demonsko biće imena Aiwass, koje se Crowleyu ukazalo nakon prizivanja egipatskog boga Horusa. Nakon ovih biografskih podataka, članak se nastavlja eksplikacijom suvremene zaludenosti sotonistima poput Crowleya. Krajem šezdesetih godina ovaj se moderni mistik nanovo otkriva, te oko njegovog lika i djela nastaje euforija – tako se objavljuje čak i njegova biografija, koju je objavio Martin Booth, a gdje se piše da je Crowley zapravo bio prorok kulture seksa i droge. Budući da govorimo o razdoblju oblikovanja *New Age* pokreta, vidimo kako se Crowley ovdje savršeno uklopio: osamdesetih se osniva njegovo bratstvo pod vodstvom Gradyja McMurtyha, brojni vračevi se služe njegovim tarot-kartama, a okultisti diljem svijeta proučavaju njegova djela u potrazi za tajnim tehnikama. Kao zadnja informacija ovog članka navodi se da je Crowleyev okultizam poslužio kao nadahnuće Adolfu Hitleru koji je i sam bio okultist, koji je čak i za dan svog samoubojstva odabrao najsvetiji dan svih sotonista, Valpurginu noć, koja pada s 30. travnja na 1. svibanj.¹²²

Iz navedena tri primjera ističem i tri značajke redefiniranja kršćanstva u *New Ageu*: prvi, kojeg smo vidjeli na primjeru nove kristologije, zapravo racionalizira Objavu kršćanstva. Postojanje Spasitelja, utjelovljenog Boga, smatra se ponešto iracionalnim, čak i neuvjerljivim

¹²² <http://www.areopag.hr/aleister-crowley/>. Portal Rastimo u Gospodinu u jednom svojem članku također naglašava da je okultizam uzrok mnogih bolesti (<http://www.rastimougospodinu.com/index.php/zamke-zloga/870-bavljenje-okultizmom-je-uzrok-mnogih-bolesti-.html>)

suvremenom čovjeku sekularnog društva, dok se znatno lakše Isus prihvaća kao učitelj, osoba koja je vlastitim radom postigla doticaj s božanskim. Ovo ostavlja otvorenu nadu u to da svatko može biti Isus, samoostvoreni čovjek koji nosi puninu duhovnosti. Drugi aspekt vidjeli smo na primjeru štovanja anđela – on se odnosi na nekritičko pripajanje raznih oblika, u katoličkoj tradiciji izraslih pobožnosti koje za posljedicu imaju pojavu praznovjerja, ali i ozbiljno izvrtnje razumijevanja duhovnih bića za kršćane. Treći aspekt vidimo po izbijanju ezoterije, okultizma i sotonizma u novim duhovnostima koje često vežemo uz dekadentne pojedince. Ovdje se nazire psihički otpor ljudi koji su prezasićeni često strogom kršćanskom doktrinom. Sada se u cjelokupnoj religijskoj slici društva javlja neka vrsta neuroze, gdje se ljudi ili okreću mističnim, tajnim znanjima ili posve odbacuju religiju kao nepotrebnii relikti prošlosti. Na sve ove aspekte upućivati će i tekstovi na katoličkim portalima, uz nastojanje da se vjernike upozori na neistinitost i opasnost takvih i sličnih oblika religioznosti.

6. ZAKLJUČAK

U radu smo se bavili antagonizmom kršćanstva i *New Agea* te naročito njegovom reprezentacijom na internetu, konkretnije na hrvatskim katoličkim portalima. Na prostoru Hrvatske, katoličanstvo je religija koja broji najviše sljedbenika – štoviše, nacionalni se identitet na ovim prostorima često povezuje upravo s tom vjerom, što je na neki način čini kulturalnom datosti gotovo svih stanovnika ovih prostora. Iz tog razloga, u radu nismo detaljnije teorijski definirali kršćanstvo, pa niti njegovu katoličku denominaciju. Umjesto toga, u teorijskom dijelu teksta pokušali smo objasniti *New Age*, duhovnost novog, postmodernog doba. Ova religioznost poprilično je neuhvatljiva pojava, budući da se nalazi onkraj onoga što možemo smatrati vjerom u nadnaravno (Boga), te radije svoj fokus smješta u domenu kulture. Duhovnost *New Agea* je eklektična i sinkretistička, te objedinjuje mnogo, katkada i posve različitih religijskih praksi i vjerovanja. Također, *New Age* može biti i samo svjetonazor, određena perspektiva na duhovnost i ljudski život, bez kakve praktične primjene. S obzirom na navedeno valja naglasiti da pripadnici *New Agea* mogu pripadati i nekoj drugoj religijskoj grupaciji – primjerice kršćanstvu. Također, neki ljudi se ne žele identificirati kao pripadnici *New Agea* zbog suvremenog naglaska ili bolje reći pritiska individualizma, kao i odbijanja bilo kakve pripadnosti određenoj skupini. Za kraj, netko tko uopće nije religiozan također može biti pripadnikom određene grupacije zbog katkada sekulariziranog i racionalnog karaktera novih duhovnosti.

Iako smo zaključili da su katolici u Hrvatskoj neosporna većina, na internetskim portalima primijetili smo sveprisutan antagonizam između pobornika novih duhovnosti i kršćanskih vjernika. Preciznije rečeno, prvenstveno smo mogli uvidjeti animozitet kršćana spram *New Agea*, budući da smo se u radu fokusirali isključivo na katoličke portale, ali ne i na one koje uređuju pripadnici *New Agea* (iako njih zaista niti nema mnogo na ovim prostorima). Katolički medijski sadržaji koji se bave novim duhovnostima imaju izrazito apologetski karakter. Razlog za ovo pronalazimo u činjenici da katoličanstvo želi obraniti svoju privilegiranu poziciju, a osjeća se ugroženim zbog navale *New Agea* koji zbog svojeg kompleksnog statusa može promijeniti i samo kršćanstvo.

U prvom, teorijskom dijelu rada bavili smo dvjema temama – prvom koja je bila posvećena sadašnjem periodu postmoderne, koja zbog svoje pluralne, fragmentirane prirode posve odgovara karakteru *New Agea*. Također, svojevrsna apokaliptičnost koju ovdje

pronalazimo, a odražava se u filozofskom *endizmu*, pojašnjava nastanak *New Agea*, koji, kao što mu i ime govori, najavljuje novo doba, novi stupanj ljudske duhovne evolucije koji dolazi nakon duge kršćanske ere. *Endizam* proklamira smrt povijesti, ideologije, ali i Boga, što nam je ovdje bio njegov najznačajniji aspekt. Ipak, religioznost nije izumrla (iako Bog možda i jest), stoga se postmoderna duhovnost smjestila u područje kulture gdje je pronašla supstitut za mrtvog Boga. Nakon ove zamjedbe, slijedio je dio rada u kojemu smo pokušali teorijski obuhvatiti *New Age*, odnosno neke njegove bitnije aspekte, budući da se radi o izrazito kompleksnoj pojavi. Pritom smo se posebno osvrnuli na periode prosvjetiteljstva i romantizma, kao i na problematičnu poziciju novih duhovnosti u kapitalističkom svijetu.

Kako je dio suvremenih demokratskih procesa postalo i aktivno korištenje novih medija, za istraživanje smo odabrali internetske portale kao mjerodavno mjesto reprezentacije ideološkog sukoba kršćanstva i novih duhovnosti. Pritom smo uzeli u obzir da mediji po svojoj prirodi nisu samo pasivni prenositelj sadržaja, već aktivno sudjeluju u konstrukciji našeg društvenog konteksta. Stoga zapravo nismo imali prilike vidjeti samo reprezentaciju sukoba katoličke vjere s *New Ageom*, već i stvaranje i podrivanje tog konflikta. Primjerice, lako je moguće da je kakav katolik počeo negirati *New Age* kao legitimnu duhovnost tek nakon što je pročitao neki tekst na katoličkom portalu.

Drugi dio rada bavio se konkretnim primjerima s katoličkih portala koji su nam otkrili (željeni) stav katolika prema *New Ageu*. Pritom smo analizirali tri aspekta kršćanskog odnosa spram novih duhovnosti. Prvi se odnosio na praktičnu duhovnost *New Agea* kakvu pronalazimo u *yogi*, meditaciji i iscjeljenjima. Kršćani su diskretirali ove prakse kao protukatoličke. Drugi aspekt ovog konflikta odnosio se na odnos kršćana spram nekih proizvoda popularne kulture poput romana čiji su autori nadahnuće pronašli u *New Ageu*. Katolici će ovdje vidjeti opasnost s obzirom na masovnu konzumaciju tih proizvoda koji interpeliraju vjernike u *New Age* ideologiju. Posljednji dio rada bavio se prenamjenom nekih aspekata kršćanske doktrine unutar *New Agea*. Ovdje smo se posebno osvrnuli na ono mistično i okultno što u tradicionalnom kršćanstvu ima izrazito negativne konotacije, poput sotonizma. Kršćanstvo u ovome vidi napad na Crkvu i djelovanje protiv Boga.

Tema koju smo obrađivali u radu relevantna je zbog vremena u kojem živimo, gdje nalazimo razne religijske sukobe koji su u globalnom društvu današnjice možda i intenzivniji nego ikada prije. Sadržaj rada također nas upućuje na tradicionalnost našeg hrvatskog prostora, koji se često opire Zapadnoj, postmodernoj kulturi gdje možemo svrstati i *New Age*.

Crkva još uvijek u Hrvatskoj ima veliku moć, stoga je važno analizirati kakvu ona poruku šalje građanima. U medijskim sadržajima kojima smo se bavili pronašli smo dosta 'žutila' i senzacionalizma, ali i neke ozbiljnije teološke uratke. Zanimljivo je bilo vidjeti i pitanja samih katoličkih vjernika njihovim autoritetima u nedoumicama koje se tiču vjere. Ono što je zasigurno manjkavost ovog rada jest, prvo, nemogućnost teorijski posve jasnog definiranja *New Agea*. Mogli smo vidjeti da, primjerice, Eagleton opisuje religioznost nakon smrti Boga, ali bez konkretnih primjera načina na koji se ona prakticira, živi među ljudima. Stoga smo se okrenuli sociolozima religije, poput Hanegraaffa, koji je doduše davao primjere zajednica i praksi koje su dio *New Agea*, no ovdje veliki manjak ipak leži u tome da se klasični termini sociologije religije (čak i poput pojmova 'zajednica' ili 'kult') ne mogu u potpunosti primijeniti na novu duhovnost zbog njezinog naglaska na individualizmu. Druga manjkavost mogeg rada je u tome što za potpunu reprezentaciju nekog sukoba valja uključiti obje strane – a mi smo konflikt *New Agea* i kršćanstva sagledali jedino iz perspektive katoličanstva, odnosno tekstova koje su katolici objavljivali na internetskim portalima. Daljnje istraživanje ove teme stoga bi zahtijevalo nešto bolji teorijski uvod u problematiku, kao i uzimanje u obzir *New Agea* kakvog ga vide pripadnici ovog pokreta.

7. Bibliografija:

- Bašić, Stanko. *Era Vodenjaka – izazov za kršćanstvo*. Zagreb: Teovizija, 2001.
- Bašić, Stanko. *Kršćanstvo i New Age: kritički prinosi*. Zagreb: Balans centar za logopedagogiju i biblioterapiju, 2015.
- Baudrillard, Jean. *Simulacra and Simulation*. Michigan: The University of Michigan Press, 1994.
- Bell, Daniel. *The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*. Cambridge: Cambridge University Press, 1960).
- Berger, Helen A.; Leach, Evan A i Shaffer, Leigh S. *Voices from the Pagan Census. A National Survey of Witches and Neo-Pagans in the United States*. Columbia: University of South Carolina Press, 2003.
- Blažević, Josip. „Antropološka osnova nekih alternativnih iscjeliteljskih tehnika u interkulturalnom kontekstu“, *Bogoslovna smotra* 81/2 (2011).
- Blažević, Josip. *Crkva i medicina pred izazovom alternativnih iscjeliteljskih tehnika: zbornik radova interdisciplinarnog znanstvenog simpozija, Zagreb, 13.-15. studenoga, 2009*. Zagreb: Veritas, 2015.
- Blažević, Josip. *Halloween – poganstvo staro i novo*. Zagreb: Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, 2011.
- Blažević, Josip. *Horoskop – astrologija i vidovnjaci*. Zagreb: Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, 2015.
- Blažević, Josip: *Joga i kršćanstvo*. Zagreb, Verbum, 2009.
- Blažević, Josip. *New Age i kršćanstvo: enciklopedijski priručnik*. Split: Verbum, 2014.
- Blažević, Josip. *Sai Baba i/ili Isus Krist*. Zagreb: Teovizija, 2009.
- Bone, J. Drummond. „A Sense of Endings: Some Romantic and Postmodern Comparisons“. U: Larrissy, Edward. *Romanticism and Postmodernism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Bowman, Marion I. „Ancient Avalon, New Jerusalem, Heart Chakra of Planet Earth: The Local and the Global in Glastonbury“. U: Kemp, Daren i Lewis, James R. *Handbook of New Age. Brill Handbooks on Contemporary Religion*. Leiden: Brill, 2007.
- Castells, Manuel. *The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume I: The Rise of Network Society*. Malden: Wiley-Blackwell, 2010.
- Derrida, Jacques. *Specters of Marx. The State of the Debt, the Work of the Mourning and the New International*. New York: Routledge, 1994.
- Devčić, Ivan. "Religijsko stanje svijeta na kraju drugog tisućljeća", *Diacovensia: teološki prikazi* 8/1 (2000).
- Devčić, Ivan. *Pred Bogom blizim i dalekim: filozofija o religiji*. Zagreb: Filozofsko teološki institut Družbe Isusove, 2010).
- Dourley, John P. *Jung and His Mystics. In the End it All Comes to Nothing*. London: Routledge, 2014.
- Eagleton, Terry. *After Theory*. New York: Basic Books, 2003.
- Eagleton, Terry. *Culture and the Death of God*. London: Yale University Press, 2014.
- Eagleton, Terry. *Reason, Faith, and Revolution. Reflections on the God Debate*. London: Yale University Press, 2009.
- Eagleton, Terry. *Smisao života*. Zagreb: Jesenski i Turk, 2009.
- Eagleton, Terry: *Sweet Violence. The Idea of Tragic*. Malden: Blackwell Publishing, 2003.
- Eagleton, Terry. *The Idea of Culture*. Malden: Blackwell Publishing, 2000.
- Eagleton, Terry. *The Illusions of Postmodernism*. Oxford: Blackwell Publishing, 1996.
- Eagleton, Terry. *Trouble with Strangers. A Study of Ethics*. Malden: Wiley-Blackwell, 2009.

- Edwards, Marc. *Reiki, Yoga, Meditation and Yagyas. Techniques for Living in the New Millennium*. Omega Nebula, 2005.
- Foucault, Michel. *The Order of Things. An Archeology of the Human Sciences*. New York: Random House, 1970.
- Fukuyama, Francis. „End of History?“, *The National Interest* (1989).
- Fukuyama, Francis. *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press, 1992.
- Groothius, Douglas. *Jesus in an Age of Controversy*. Oregon: Wipf and Stock Publishers, 1996.
- Gunjević, Boris. *Svakodnevna alkemija*. Zagreb: Sandorf, 2016.
- Hanegraaff, Wouter J. „The New Age Movement and Western Esotericism“. U: Kemp, Daren i Lewis James R. *Handbook of New Age. Brill Handbooks on Contemporary Religion*. Leiden: Brill, 2007.
- Hegel, Georg, W. F. *The Philosophy of History*. New York: Dover Publications, 1956.
- Hegel, Georg W. F. *The Phenomenology of Mind*. New York: Harper and Row, 1967.
- Hromadžić, Hajrudin. *Medijska konstrukcija društvene zbilje. Socijalno-ideološke implikacije produkcije medijskog spektakla*. Zagreb: AGM, 2014.
- Jambrek, Stanko. *New Age i kršćanstvo*. Zaprešić: Matica hrvatska, 1997.
- Jambrek, Stanko. *Kršćanstvo i New Age duhovnosti: sličnosti i suprotnosti*. Zagreb, Bogoslovni institut, 2005.
- Jameson, Fredric. *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham: Duke University Press, 1991.
- Jung, C. G. *Psychology and Alchemy*. Hove: Ruotledge, 1953.
- Kant, Immanuel. *On History*. Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1963.
- Liotard, Jean Francois. *Postmoderno stanje. Izvještaj o znanju*. Zagreb: Ibis, 2005.
- Lončarević, Vladimir "Akvarijanstvo i okultizam kao znakovi vremena", *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 44/5 (1989).
- Marx, Karl. *Capital: A Critique of Political Economy*. New York: Moore and E. Aveling International Publishers, 1967.
- Nietzche, Friedrich. *The Gay Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Nietzche, Friedrich *Thus Spoke Zarathustra*. New York: Penguin Books, 1954.
- Nikić, Mijo: "Isus Krist – donositelj vode žive. Kršćansko promišljanje o New Ageu", *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 58/3 (2003).
- Nikić, Mijo: „Joga i kršćanstvo“, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 59/1 (2004).
- Nikić, Mijo. *Novi religiozni pokreti: zbornik radova sa znanstvenog simpozija Filozofsko-teološkog instituta i Filozofskog fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu o novim religijskim pokretima, održanog 15. i 16. studenog 1996. u Zagrebu*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1997.
- Nikić, Mijo. *Krize i prave slike Boga*. Zagreb: Zaklada Biskup Josip Lang, 2006.
- Nikić, Mijo. *Reinkarnacija i/ili Uskrsnuće: zbornik radova znanstvenog interdisciplinarnog simpozija Filozofskog fakulteta Družbe Isusove, Filozofsko-teološkog instituta D. I. U Zagrebu i Teološkog fakulteta Sveučilišta u Innsbrucku o reinkarnaciji i/ili uskrsnuću, održanog 21. i 22. studenoga 1997. u Zagrebu*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1998.
- Nikić, Mijo. *Slika Boga u novim sljedbama i novim religijskim pokretima*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2010.
- Nikić, Mijo. "Suvremena duhovnost mladih između tradicije i nove religioznosti", *Diacovensia: teološki prikazi* 16/1-2 (2009).

- Nikić, Mijo i Lamešić, Kata: *Diktatura relativizma: zbornik radova znanstvenog simpozija, održanog u Zagrebu 16. lipnja 2007.* Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2009.
- Partridge, Christopher. *The Re-Enchantment of the West Volume 1: Alternative Spiritualities, Sacralization, Popular Culture, and Occulture.* London: T&T Clark International, 2004.
- Partridge, Christopher. „Truth, Authority and Epistemological Individualism in New Age Thought“. U: Kemp, Daren i Lewis, James R. *Handbook of New Age. Brill Handbooks on Contemporary Religion.* Leiden: Brill, 2007.
- Possamai, Adam: „Producing and Consuming New Age Spirituality: The Cultic Milieu and the Network Paradigm“. U: Kemp, Daren i Lewis, James R. *Handbook of New Age. Brill Handbooks on Contemporary Religion.* Leiden: Brill, 2007.
- Possamai, Adam. *Religion and Popular Culture. A Hyper-Real Testament.* Brussels: Peter Lang, 2005.
- Possamai, Adam. *Sociology of Religion for Generations X and Y.* London: Routledge, 2009.
- Oddenino, Kathy: *Bridges of Consciousness. Self Discovery in the New Age.* Annapolis: Joy Publications.
- Rudolph, Kurt. *Gnosis. The Nature and History of Gnosticism.* Edinburgh: T&T Clark, 1983.
- Smith, Marc A. i Kollock, Peter. *Communities in Cyberspace.* London: Routledge, 1999.
- Sutcliffe, Steven J. *Children of the New Age. A History of Spiritual Practices.* London: Routledge, 2003.
- Sutcliffe, Steven. „The Origins of ‘New Age’ Religion Between the Two World Wars“. U: Kemp, Daren i Lewis, James R. *Handbook of New Age. Brill Handbooks on Contemporary Religion.* Leiden: Brill, 2007.
- Thomas, Lyn. *Religion, Consumerism and Sustainability. Paradise Lost?.* New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Urban, Hugh B. *New Age, Neopagan, and New Religious Movements.* Oakland: University of California Press, 2015.
- York, Michael. *Historical Dictionary of New Age Movements.* London: The Scarecrow Press, 2004.
- Williams, Raymond. *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society.* Oxford: Oxford University Press, 1976.
- Žižek, Slavoj. *On Belief.* London: Routledge, 2001
- Žižek, Slavoj. *Less than Nothing. Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism.* London: Verso, 2012.

8. Izvori:

- Alfa i Omega, <http://alfaiomegaduhovniforum.forums-free.com/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Alternativa informacije, <http://alternativainformacije.com/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Bitno, <https://www.bitno.net/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Dnevno, <http://www.dnevno.hr/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- DUHOS, <http://duhos.com/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Glas Koncila, <http://www.glas-koncila.hr/portal.html>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Hrvatski Areopag, <http://www.areopag.hr/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Hrvatski pravoslavci, <http://www.hrvatskipravoslavci.com/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Katolički Tjednik, <http://www.katolicki-tjednik.com/arhiva.asp>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Katolik, <http://www.katolik.hr/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Kršćanstvo, <http://krscanstvo.net/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Laudato, <http://www.laudato.hr/Naslovnica.aspx>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Međunarodno društvo za svjesnost Krišne, <http://portal.iskcon.hr/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Novi List, <http://www.novolist.hr/Vijesti>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Novi Život, <http://www.novizivot.net/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Putevi milosti, <http://www.putevimilosti.com/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Rastimo u Gospodinu, <http://www.rastimougospodinu.com/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Sion, http://sion.hr/hr_HR/; pristupljeno 18. 9. 2016.
- SPAS, <http://www.studentski-pastoral.com/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Svjedočanstva, <http://www.svjedocanstva.com/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Udruga katoličkih intelektualaca, <http://www.uki.hr/arhiva1/>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Veritas, <http://www.veritas.hr/index.htm>; pristupljeno 18. 9. 2016.
- Vjera i djela, <http://www.vjerajdjela.com/>; pristupljeno 18. 9. 2016.

Sažetak:

U radu se propituje katolička percepcija *New Agea* na internetskim portalima. Nakon teorijskog osvrtu na tekući period postmoderne i mjesta kojeg u njemu zauzima religija, nastoji se pobliže definirati ovaj pokret koji nalazimo u suvremenosti. Na razvoj *New Agea* naročito su utjecali periodi prosvjetiteljstva i romantizma, kao i sekularno društvo današnjice sa svojom kasno-kapitalističkom ideologijom. Nadalje, kroz tri primjera nastoji se oslikati konflikt kršćanstva s *New Ageom*: prvi se odnosi na praktičnu duhovnost *New Agea*, poput tehnika meditacije, *yoge* i iscjeljenja. Naredni se tiče *New Agea* u popularnoj kulturi, gdje nalazimo mnoge suvremene umjetnike nadahnute novim duhovnostima. Treći i posljednji primjer tiče se onog okultnog, katkada i opskurnog, poput sotonizma, gdje se ono što unutar kršćanstva ima izrazito negativan karakter u *New Ageu* redefinira. Na katoličkim internetskim portalima nalazimo brojne članke koji se bave navedenim temama i usput otkrivaju kršćanski stav o problematici *New Agea*.

Ključne riječi:

Kršćanstvo, *New Age*, internetski portali, ideološki sukob